

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Sexualitet - utan självklar plats i socialt arbete

- En kvalitativ intervjustudie om socialsekreterares förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i det sociala arbetet med missbruksproblematik

Sara Ottander
Sandra Pettersson
Kandidatuppsats (SOPA 63)
HT 2020
Handledare: Carina Gallo

Abstract

Authors: Sara Ottander and Sandra Pettersson

Title: Sexuality - without a given position in social work. A qualitative interview study about social worker's conditions to work with sexuality as a factor in social work with substance abuse

Supervisor: Carina Gallo

Assessor: Johan Cronehed

The aim of this study was to increase the understanding of how social workers describe their conditions to work with sexuality as a factor in social work with substance abuse. The study was based on semi-structured interviews with six professional social workers from four different municipalities in Sweden who predominantly work with clients with substance abuse disorder. Our theoretical approaches in analyzing our material were Michael Lipsky's theory of street-level bureaucracy and Michel Foucault's views on the discourses of sexuality and power. This study found that several factors are affecting social workers' conditions to work with sexuality and clients with substance abuse disorder. The participants described their role and responsibility regarding issues linked to sexuality as unclear which makes it difficult to determine if and when sexuality should be included in their work. Many participants described sexuality as an uncomfortable subject which has an impact on their conditions to work with sexuality. The study also found that organizational resources, such as time and routines, had a direct impact on social workers' ability to include sexuality as a factor in their work. Wherein additional time and structured routines lead to more opportunities for inclusion. The participants also described lack of education regarding sexuality as a factor that affects their conditions due to the influence it has on their comfort in addressing the subject. Furthermore, methods to work with sexuality and substance abuse disorder are described as insufficient which has a negative impact on social workers' conditions to work with the matter. Due to lack of organizational resources, competence, and working methods social workers have limited conditions to work with sexuality and substance abuse.

Keywords: Sexuality, Conditions, Social workers, Substance abuse

Förord

Först och främst vill vi rikta ett stort tack till alla fantastiska socialsekreterare som ställt upp på att intervjuas och bidragit med intressanta och lärorika reflektioner. Även ett stort tack till er som förmedlat kontakt med socialsekreterare och därmed möjliggjorde vår intervjustudie.

Vidare vill vi tacka vår handledare Carina Gallo som med sitt stora engagemang varit vårt stöd under denna process. Tack för din uppmuntrande feedback som ökade vårt självförtroende!

Avslutningsvis vill vi tacka varandra för ett fantastiskt samarbete, vilken resa vi gjort tillsammans och vilken vänskap den resulterade i!

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 <i>Problemformulering.....</i>	1
1.2 <i>Syfte och frågeställningar.....</i>	3
1.3 <i>Arbetsfördelning.....</i>	3
2. Kunskapsläge.....	4
2.1 <i>Litteratursökning.....</i>	4
2.2 <i>Faktorer som påverkar förutsättningarna att arbeta med sexualitet.....</i>	5
2.2.1 <i>Roll och ansvar.....</i>	5
2.2.2 <i>Sexualitet - ett obekvämt område.....</i>	6
2.2.3 <i>Organisationen som faktor.....</i>	7
2.2.4 <i>Utbildning och kompetens.....</i>	8
2.3 <i>Socialarbetares verktyg för att arbeta med sexualitet.....</i>	9
2.3.1 <i>Riktlinjer och rutiner.....</i>	9
2.3.2 <i>Utrednings- och bedömningsinstrument.....</i>	9
2.3.3 <i>Stöd och samarbete.....</i>	10
2.4 <i>Socialarbetares svårigheter i arbetet med sexualitet.....</i>	10
2.4.1 <i>Bristfällig utbildning och kompetens.....</i>	11
2.4.2 <i>Ansträngda arbetsförhållanden.....</i>	11
3. Teoretiska utgångspunkter.....	12
3.1 <i>Michael Lipskys teori om gräsrotsbyråkrater.....</i>	12
3.1.1 <i>Gräsrotsbyråkratens roll och arbete.....</i>	12
3.1.2 <i>Gräsrotsbyråkratens handlingsutrymme.....</i>	13
3.1.3 <i>Att arbeta i en organisation med begränsade resurser.....</i>	13
3.2 <i>Sexualitet enligt Michel Foucault.....</i>	14
3.2.1 <i>Sexualitet som diskurs.....</i>	14
3.2.2 <i>Sexualitet och makt.....</i>	15
3.2.3 <i>Det normala och avvikande.....</i>	15
4. Metod.....	16
4.1 <i>Metodval.....</i>	16
4.2 <i>Urval.....</i>	17
4.3 <i>Genomförande.....</i>	18
4.4 <i>Bearbetning och analys.....</i>	19
4.5 <i>Metodens förtjänster och begränsningar.....</i>	20
4.6 <i>Tillförlitlighet.....</i>	22
5. Forskningsetiska överväganden.....	24

6. Resultat och analys.....	26
6.1 <i>Presentation av intervjudeltagarna.....</i>	26
6.2 <i>Faktorer som påverkar förutsättningarna att arbeta med sexualitet.....</i>	27
6.2.1 <i>Socialsekreterarens roll och ansvar.....</i>	27
6.2.2 <i>Organisatoriska förutsättningar.....</i>	29
6.2.3 <i>Socialsekreterarens utbildning och kompetens.....</i>	31
6.2.4 <i>Klienten och klientrelationen.....</i>	33
6.3 <i>Socialsekreterares verktyg för att arbeta med sexualitet.....</i>	35
6.3.1 <i>Utrednings- och bedömningsinstrument.....</i>	36
6.3.2 <i>Kollegialt stöd och externt samarbete.....</i>	37
6.3.3 <i>Egenutformade arbetsmetoder.....</i>	39
6.4 <i>Svårigheter som påverkar förutsättningarna att arbeta med sexualitet.....</i>	40
6.4.1 <i>Sexualitet - utan självklar plats i socialt arbete.....</i>	40
6.4.2 <i>Att arbeta i en organisation med begränsade resurser.....</i>	41
6.4.3 <i>Sexualitet - ett obekvämt område.....</i>	42
7. Avslutande diskussion.....	44
8. Referenser.....	47
9. Bilagor.....	50
<i>Bilaga 1: Informationsbrev.....</i>	50
<i>Bilaga 2: Samtyckesblankett.....</i>	51
<i>Bilaga 3: Intervjuguide.....</i>	52

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Sexualitet är en central aspekt i att vara människa och utgör en viktig faktor för vår hälsa genom hela livet. Sexualitet påverkas av samspelet mellan bland annat biologiska, psykosociala, ekonomiska, politiska, kulturella och religiösa faktorer och innefattar allt från tankar, begär och värderingar till sexuella uttryck och relationer. Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) utgör en del av våra mänskliga rättigheter och ger individen rätt till självbestämmande över den egna kroppen, sexualiteten, reproduktionen och val av partner. Människor ska ha möjlighet till att uppleva sexuella erfarenheter som är fria från tvång, diskriminering och våld oavsett ålder, funktionsförmåga eller könsidentitet (World Health Organization u.å.).

Såväl nationella som internationella forskare argumenterar för att sexualitet är en betydelsefull del av det sociala arbetet. Forskning har visat att sexualitet har en stark koppling till sociala problem då den har en betydande inverkan på människors hälsa och sociala liv. Socialarbetare möter regelbundet problem och risker associerade till sexualitet i sitt arbete såsom sexuellt våld, sex mot ersättning, oönskade graviditeter, sexuellt överförbara infektioner samt sexuella övergrepp (Dodd & Tolman 2017; Knutagård 2016; Lindroth 2013). Till följd av denna koppling menar forskare inom socialt arbete att sexualitet bör inkluderas som en aspekt i det sociala arbetets praktik och utbildning (Dodd & Tolman 2017; Dunk 2007; McCave, Shepard & Ramseyer Winter 2014). Flertalet studier visar dock att socialarbetare har bristfällig kunskap och utbildning kring sexualitet inom socialt arbete (Areskoug-Josefsson, Rolander & Bülow 2019; Craig & du Preez, 2004; Grander 2014; Hall, Plantin & Holmström 2019).

Forskare framhåller även att det finns en tydlig koppling mellan sexualitet och substansmissbruk. Missbruk av substanser beskrivs påverka individers sexualitet på flera olika sätt (Skårner, Månsson & Svensson 2017; Svensson & Karlsson 2018). Bland annat är rusmedelsanvändning kopplat till sexuellt risktagande och substansberoende kan påverka sexualiteten negativt (Skårner & Svensson 2012). Men det finns även önskvärda effekter av rusmedel då de friar hämningar, ökar sexlusten och stärker självförtroendet. Enligt experter på

området orsakar positiva effekter av rusmedel en förhöjd risk för återfall då personer med missbruksproblematik ofta upplever sexuella svårigheter som drogfria (Knutagård 2016; Svensson & Skårner 2014). Vidare lyfter forskare inom missbruksområdet att sex mot ersättning, hiv och sexuella övergrepp kan sammanlänkas med missbruksproblematik (Svensson & Karlsson 2018). Forskare uppmärksammar även hbtq-personers utsatthet till följd av stigmatisering och diskriminering vilket kan föranleda användning av substansmedel (Knutagård 2016).

Trots att forskning pekar på en tydlig koppling mellan sexualitet och substansmissbruk finns det ett osynliggörande kring sexualitet i det sociala arbetets praktik med missbruksproblematik. Hans Knutagård (2016) menar att frågor gällande sexualitet och missbruk inte uppmärksammas av centrala myndigheter och att sexualitet är en icke-fråga inom missbruksvården. Socialtjänsten undersöker t.ex. sällan frågor kring sexualitet i utredningar för behandling och placering (Knutagård 2016). Även Bengt Svensson och Anette Skårner (2014) konstaterar utifrån sin forskning att det är önskvärt att sexualiteten får ta plats när det kommer till känslomässig bearbetning i missbruksbehandling och att det därför behövs sexologisk kompetens i behandlingsarbetet med personer med missbruksproblematik (Svensson & Skårner 2014). Socialarbetares tystnad kring sexualitetsfrågor kan enligt studier sända ut budskapet till klienter att sexualitet ska uteslutas ur sammanhanget. Socialarbetare riskerar således förmedla att det är klientens ansvar att initiera samtal kring sexualitet (Dood & Tolman 2017; Hall, Plantin & Holmström 2019). Forskare lyfter även att det finns risk för förtryck av redan marginaliserade grupper om sexualitet fortsätter att vara ett tabubelagt område inom socialt arbete (McCave, Shepard & Ramseyer Winter 2014; Williams, Prior & Wegner 2013).

Då forskare betonar att sexualitet bör inkluderas i det sociala arbetet med substansmissbruk samtidigt som de redogör för en avsaknad av perspektivet både inom det sociala arbetets utbildning och praktik tycks det således finnas en diskrepans. Med utgångspunkt i denna diskrepans tar vår studie sitt avstamp. Studier om socialsekreterares arbete med sexualitet och substansmissbruk i Sverige saknas. Förhoppningsvis kan vår studie tillföra ny kunskap genom en ökad förståelse för socialsekreterares förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i det sociala arbetet med missbruksproblematik.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att öka förståelsen för hur socialsekreterare beskriver sina förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i det sociala arbetet med missbruksproblematik. Följande frågeställningar kommer att besvaras:

- Vilka faktorer beskriver socialsekreterare påverkar deras förutsättningar att arbeta med sexualitet i det sociala arbetet med missbruksproblematik?
- Vilka verktyg beskriver socialsekreterare att de använder sig av för att arbeta med sexualitet i det sociala arbetet med missbruksproblematik?
- Vilka svårigheter beskriver socialsekreterare påverkar deras förutsättningar att arbeta med sexualitet i det sociala arbetet med missbruksproblematik?

1.3 Arbetsfördelning

Under arbetets gång har vi haft ett nära samarbete under hela arbetsprocessen. Vi har båda varit delaktiga under samtliga delar av uppsatsens arbete vilket innefattat problemformulering, syfte, frågeställningar, litteratursökning och läsning av tidigare forskning, datainsamling, analyser samt skrivande. Vi har båda deltagit vid samtliga intervjuer samt transkriberat lika stor mängd material. Initialt bearbetade vi vårt intervjumaterial enskilt för att sedan sammanställa resultat och analys tillsammans. Vi har kontinuerligt läst och kompletterat varandras skrivna texter, men i stor utsträckning har vi formulerat text tillsammans när vi fört gemensamma diskussioner.

2. Kunskapsläge

I detta avsnitt kommer vi inledningsvis presentera hur vi gått tillväga för att finna tidigare forskning av relevans för denna studie. Vi kommer sedan redovisa forskning relaterad till våra frågeställningar vilket innefattar faktorer och svårigheter som påverkar socialarbetares förutsättningar att arbeta med sexualitet samt vilka verktyg socialarbetare använder sig av för att arbeta med sexualitet.

2.1 Litteratursökning

Vi har sökt forskning och litteratur som behandlar socialsekreterares förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i det sociala arbetet med missbruk. För att finna vetenskapliga artiklar, forskningsrapporter och avhandlingar har sökningar främst gjorts i Lunds universitets databas LUBsearch. Vi har även gjort sökningar i Lunds universitets bibliotekskatalog LUBcat samt bibliotekskatalogen Libris för att hitta relevant litteratur. I sökningarna har vi använt oss av följande sökord; "sexualitet", "sexuell hälsa", "socialt arbete", "missbruk", "socialarbetare", "socialsekreterare", "verktyg" och "förutsättningar". Vi har även använt oss av följande engelska sökord; "sexuality", "social work", "Sweden", "substance abuse", "social worker", "opportunities", "practice" och "tools". Sökorden har använts både separat och i kombinationer. Vidare har vi utifrån relevanta artiklar och avhandlingars referenslistor sökt efter ytterligare litteratur.

Vi har i våra sökningar funnit både nationell och internationell forskning relaterad till sexualitet och missbruksproblematik. Vi har däremot inte funnit någon tidigare forskning om socialsekreterares förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i det sociala arbetet med missbruksproblematik. Till följd av denna avsaknad vidgas vår kunskapsgenomgång till såväl nationell som internationell forskning om socialarbetares förutsättningar att arbeta med sexualitet i det sociala arbetet generellt, inte specifikt inom missbruksområdet.

Majoriteten av den litteratur vi funnit behandlar socialarbetares arbete med sexualitet, inte specifikt yrkeskategorin socialsekreterare. Då varken socionom eller socialsekreterare kan översättas ordagrant till engelska har vi i vår litteratursökning samt i redogörelsen för kunskapsläget använt oss av begreppet socialarbetare då denna benämning används såväl nationellt som internationellt.

2.2 Faktorer som påverkar förutsättningarna att arbeta med sexualitet

Det framkommer i studier samt av yrkesverksamma inom det sociala arbetets utbildning och praktik att ett flertal faktorer påverkar socialarbetares förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i socialt arbete. Främst beskrivs osäkerhet huruvida arbete med sexualitetsfrågor ingår i socialarbetarens uppdrag, att sexualitet uppfattas som ett tabubelagt ämne, begränsade organisatoriska förutsättningar samt socialarbetares utbildning och kompetens om sexualitet som avgörande faktorer.

2.2.1 Roll och ansvar

Det framkommer i tidigare forskning att sexualitet inte får ta en självklar plats i socialt arbete och att det finns en osäkerhet kring huruvida det ingår i socialarbetarens uppdrag att arbeta med sexualitetsfrågor. Priscilla Dunk (2007) är forskare inom socialt arbete och argumenterar för att sexualitet bör inkluderas i alla sammanhang av socialt arbete, inte enbart i verksamheter som är specialiserade på problematik av sexuell karaktär (Dunk 2007). Även de brittiska professorerna Sarah-Jane Dodd & Deborah Tolman (2017) argumenterar i en vetenskaplig artikel för länken mellan socialt arbete och sexualitet. De menar att socialarbetare är en yrkesgrupp som ofta kommer i kontakt med problematik kopplat till sexualitet såsom sexuella övergrepp, sexuellt våld, oönskade graviditeter, sexuellt överförbara sjukdomar och sex mot ersättning (Dodd & Tolman 2017).

Ida Elisabet Hall, Lars Plantin & Charlotta Holmströms (2019) enkätstudie är en av få studier som behandlar socialarbetares förutsättningar att arbeta med sexualitet i Sverige. Enkätstudien undersökte socialarbetares möjligheter att arbeta med sexualitet och säkert sex med målgruppen ungdomar och unga vuxna. Studiens resultat pekar på att socialarbetare upplever att det finns en otydlighet i vems ansvar det är att arbeta med sexualitetsfrågor.

Socialarbetarna uppgav sig sakna ett tydligt mandat i frågor gällande sexualitet samtidigt som det framkom en vilja och ett intresse att arbeta med sexualitetsfrågor. Majoriteten av socialarbetarna uppgav dock att de sällan eller aldrig ställer frågor om sex i samtal med klienter då de inte anser att det är socialarbetares formella uppgift att ta sig an sådana frågor (Hall, Plantin & Holmström 2019).

Även i en studie om den svenska socialtjänstens arbete med unga personers risktagande och sexualitet framkommer det att synen på socialarbetarens roll och uppdrag är en faktor som påverkar benägenheten att inkludera sexualitet i det sociala arbetet. Anette Grander (2014) genomförde på uppdrag av Region Skåne och Malmö stad en enkät- och intervjuundersökning med socialsekreterare, familjehemssekreterare och sektionschefer i två skånska kommuner. Syftet var att undersöka hur kommunerna arbetar med unga personers risktagande kopplat till sexualitet och sexuell hälsa. Respondenterna uppgav att sexualitet är ett relevant ämne i socialtjänstens dagliga arbete med unga och att de ser ett behov av att inkludera sexualitet och sexuell hälsa i sitt utredningsarbete. Trots detta synsätt uppgav socialarbetarna att sexualitetsfrågor inte får ta en självklar plats i deras arbete (Grander 2014).

2.2.2 Sexualitet - ett obekvämt område

Det framkommer i tidigare forskning att sexualitet är ett mångfasetterat och laddat område som innefattar våra egna värderingar, attityder och känslor vilket påverkar socialarbetarens yrkesutövning. De amerikanska forskarna Emily McCave, Benjamin Shepard och Virginia Ramseyer Winter hävdar i en vetenskaplig artikel att tabu gällande sexualitet begränsar utvecklingen av en sammanhängande professionell diskurs om sexualitet samt bidrar till fortsatt förtryck av marginaliserade grupper (McCave, Shepard & Ramseyer Winter 2014).

Att sexualitet är ett laddat område synliggörs i flera svenska studier. I Hall, Plantin & Holmströms (2019) studie framkommer det att socialarbetarens bekvämlighet att prata om sexualitet är en betydande faktor som påverkar om sexualitet inkluderas i klientmöten (Hall, Plantin & Holmström 2019). Även respondenterna i Granders (2014) studie uppger en osäkerhet kring sexualitet och sexuell hälsa vilket leder till att de väljer att bortse från ämnet som en del av sitt arbete (Grander 2014). Kristina Areskoug-Josefsson, Bo Rolander och Pia Bülow (2019) har gjort en enkätstudie som syftar till att undersöka svenska socionomstudenters attityder att hantera frågor kring sexuell hälsa i sin framtida yrkesroll. I studien framkommer det att studenter upplever en osäkerhet kring att ta upp frågor gällande sexualitet då det finns en risk att klienten skulle anse det vara pinsamt att samtala kring sexualitet (Areskoug-Josefsson, Rolander & Bülow 2019).

I Dodd och Tolmans (2017) problematisering kring sexualitets plats i socialt arbete framkommer det att sexualitet ofta uppmärksammas ur ett negativt perspektiv i kontexten socialt arbete. Dodd och Tolman menar att socialarbetare inte enbart bör fokusera på de negativa aspekterna av sexualitet utan även inkludera ett positivt synsätt för att minska förtryck och social exkludering samt förbättra klientens generella hälsa (Dodd & Tolman 2017). Även i Granders (2014) studie uppmärksammas den negativa prägeln på sexualitetsfrågor i socialt arbete där socialarbetarna efterfrågar en mer salutogen och positiv syn på sexualitet i deras arbete (Grander 2014).

2.2.3 Organisationen som faktor

I tidigare forskning framkommer det att organisation och ledning spelar en viktig roll för socialarbetares förutsättningar att arbeta med sexualitet. Enligt Hall, Plantin & Holmströms (2019) studie är socialarbetares organisatoriska resurser för att arbeta med säkert sex begränsade. Majoriteten av studiens socialarbetare uppgav att organisationens ledning inte uppmuntrar arbete med sexualitetsfrågor och att arbetsplatsen inte för diskussioner kring säkert sex. Socialarbetarna efterfrågade därför ett tydligare mandat och stöd från sin ledning. En av studiens slutsatser är att tillgången till organisatoriska resurser såsom uppmuntran från arbetsplatsen, tydlig ansvarsfördelning och avsatt tid för området i fråga påverkar i vilken utsträckning socialarbetare arbetar med området säkert sex (Hall, Plantin & Holmström 2019). Det framkommer även i Granders (2014) studie att socialarbetare efterfrågar ett tydligare ställningstagande från organisationens sida huruvida de ska arbeta med att främja klienternas sexuella hälsa. Socialarbetarna uppgav att deras organisationer inte prioriterar sexualitet och att professionen därmed går miste om att få ta del av bland annat ny sexualitetsforskning och beprövade arbetsmetoder. I enkätundersökningen uppgav endast ett fåtal av respondenterna att frågor kring sexualitet tas upp på diverse personalmöten samtidigt som det framkom ett behov hos socialarbetarna att behandla frågor om sexualitet på arbetsplatsen (Grander 2014).

I en brittisk vetenskaplig artikel argumenterar ett flertal forskare och sakkunniga inom socialt arbete att arbetsplatsen bör ge socialarbetare utrymme att reflektera kring den egna sexualiteten. Artikelförfattarna menar att det finns en heteronormativ kultur på många arbetsplatser inom socialt arbete och att denna heteronorm kan skapa en miljö där socialarbetare inte känner sig trygga med att vara öppna med sin egen sexualitet såsom sin sexuella läggning. Detta kan i sin tur leda till att socialarbetare inte heller är bekväma med att

möta sina klienters behov kopplade till sexualitet. Artikelförfattarna betonar därför vikten av att som socialarbetare reflektera över sin egen sexualitet som ett sätt att utveckla sin förståelse för kollegor och klienter (Trotter et al. 2009).

2.2.4 Utbildning och kompetens

Flertalet studier redogör för att socialarbetare saknar utbildning och kompetens om sexualitet vilket beskrivs påverka deras förutsättningar att arbeta med området. I en svensk kartläggning av utbildningsplaner för människobehandlande högskoleutbildningar, däribland socionomprogrammet, har forskarna Kristina Areskoug-Josefsson et al. (2019) undersökt förekomsten av SRHR-relaterat innehåll. I kartläggningen framkommer det att begrepp relaterade till SRHR såsom sexuell hälsa, sexuellt risktagande och sexuellt våld sällan förekommer eller helt saknas i socionomprogrammets utbildningsplaner. Forskarna poängterar att avsaknaden av utbildning om SRHR kan leda till att klienternas behov inte blir tillgodosedda ute på fältet (Areskoug-Josefsson et al. 2019). Att sexualitet inte behandlas på svenska socionomprogram bekräftas i Granders (2014) studie där samtliga studiedeltagare uppgav att deras socionomutbildning inte undervisat om sexualitet, sexologi eller sexuell hälsa (Grander 2014).

Även i Hall, Plantin & Holmströms (2019) studie framkommer det att majoriteten av socialarbetarna saknar utbildning om sexualitet och säkert sex, både i form av högskoleutbildning samt som fortbildning på arbetsplatsen. Den kunskap socialarbetarna besitter om säkert sex uppgav de ha inhämtat på egen hand. Vidare lyfts kunskap och intresse som betydande faktorer för om socialarbetare inkluderar sexualitet i sitt arbete samt att det har betydelse för hur bekväma socialarbetare känner sig med att arbeta med området (Hall, Plantin & Holmström 2019).

Forskaren Dunk (2007) argumenterar för vikten av att socialarbetare får utbildning om sexualitet då hen menar att kunskap kan bidra till att sexualitet får legitimitet inom det sociala arbetet (Dunk 2007).

2.3 Socialarbetares verktyg för att arbeta med sexualitet

Socialarbetare använder sig av olika verktyg för att arbeta med sexualitet som en aspekt i socialt arbete. Tidigare forskning beskriver verktyg i form av riktlinjer och rutiner, utrednings- och bedömningsinstrument samt olika former av stöd och samarbete.

2.3.1 Riktlinjer och rutiner

Grander (2014) presenterar i sin studie att socialarbetare saknar tydliga rutiner och riktlinjer på sina arbetsplatser samt att det finns en brist på arbetsmetoder och verktyg. Enligt Grander är detta de främsta orsakerna till varför socialtjänsten inte inkluderar frågor om sexuell hälsa och sexuellt risktagande i det dagliga klientarbetet (Grander 2014). Även en kanadensisk studie om stigma relaterat till sexuellt överförbara sjukdomar och blodburna smittor belyser vikten av att socialarbetare har ett tydligt ramverk och konkreta verktyg för att kunna möta behov kopplat till sexualitet. Rachel MacLean ger i studien förslag på olika verktyg såsom workshops och självskattningsmetoder som organisationer kan använda sig av för att minska stigma kring att prata om sexualitet och missbruksproblematik (MacLean 2018).

2.3.2 Utrednings- och bedömningsinstrument

Socialarbetare använder diverse utrednings- och bedömningsinstrument i sitt arbete. I tidigare forskning framkommer det dock att socialarbetare inte upplever dessa instrument som så användbara, men att de ändå kan utgöra ett stöd i klientsamtal kring sexualitet.

Grander (2014) beskriver i sin studie att det är vanligt förekommande att socialarbetare använder sig av olika bedömningsinstrument i sitt utredningsarbete. Trots att frågor om sexualitet inkluderas i diverse bedömningsinstrument som används vid utredningar av barn och unga uppgav en fjärdedel av respondenterna att de aldrig ställer frågor kring sexualitet, sexuell hälsa eller sexuellt risktagande. Socialarbetarna uppgav att de bland annat känner sig osäkra på vad de ska göra med svaren samt hur de ska formulera eventuella följdfrågor. En del menade dock att tillgång till standardiserade bedömningsinstrument kan bidra till trygghet och vara till hjälp när frågor om sexualitet ska ställas till klienter (Grander 2014).

Det framkommer även i Hall, Plantin & Holmströms (2019) studie att majoriteten av socialarbetarna inte anser sig ha användbara verktyg i form av screeningformulär för att behandla frågor som handlar om säkert sex (Hall, Plantin & Holmström 2019). I Granders studie framkommer det exempelvis att flera bedömningsinstrument upplevs som heteronormativa och exkluderande, vilket innebär att socialarbetaren själv behöver anpassa frågorna till situationen (Grander 2014).

2.3.3 Stöd och samarbete

Enligt studier är kollegialt stöd och samarbete med andra instanser verktyg som möjliggör för socialarbetare att arbeta med sexualitet. Trotter et al. (2009) lyfter att känslan av ett öppet och tryggt arbetsklimat är en viktig faktor till att kunna arbeta med sexualitet. Artikelförfattarna menar även att det bör ges utrymme för reflektion kring sexualitet under handledning på arbetsplatsen (Trotter et al. 2009). Dock framkommer det i Hall, Plantin och Holmströms (2019) studie att samtal om sexualitet sällan tas upp i handledning på socialarbetarnas arbetsplatser (Hall, Plantin & Holmström 2019).

Granders (2014) studie visar att bristande kunskap hos socialarbetare leder till bristfällig samverkan mellan socialtjänst och organisationer som specialiserar sig på sexuell hälsa. Vidare framkommer det att socialarbetarna i studien anser att socialtjänsten inte samverkar i tillräckligt hög uträkning med andra verksamheter såsom sjukvård och frivilligorganisationer gällande risktagande kopplat till sexualitet och sexuell hälsa (Grander 2014). Liknande resultat återfinns i Hall, Plantin & Holmströms (2019) studie där endast en tredjedel av respondenterna uppger att de samarbetar med andra verksamheter gällande säkert sex (Hall, Plantin & Holmströms 2019).

2.4 Socialarbetares svårigheter i arbetet med sexualitet

I forskning framkommer det att socialarbetare upplever ett flertal svårigheter som påverkar deras förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i socialt arbete. Svårigheterna beskrivs centrera kring kompetensbrist, att sexualitetsfrågor är oprioriterade av organisationen och att socialarbetare har ansträngda arbetsförhållanden.

2.4.1 Bristfällig utbildning och kompetens

Ett återkommande tema som framkommer i tidigare forskning är socialarbetares brist på utbildning och kompetens om sexualitet inom socialt arbete. McCave, Shepard & Ramseyer Winter (2014) framhåller vikten av sexualitet som ett betydelsefullt område inom socialt arbete. Författarna hävdar i sin artikel att det finns begränsad tillgång till läroböcker, tidskrifter och nationella konferenser som behandlar sexualitet som en aspekt i socialt arbete vilket försvårar kunskapsutvecklingen (McCave, Shepard & Ramseyer Winter 2014).

Areskoug-Josefsson, Rolander och Bülow (2019) lyfter svårigheter med att inkludera sexualitet i socialt arbete till följd av att känna sig obekväma och osäker på området. I deras enkätstudie framkommer det att socionomstudenter varken känner sig bekväma eller förberedda på att hantera sexuella problem i deras framtida yrkesutövning. Studenterna uppgav att kunskapsbrist och avsaknad av utbildning inom området gör att de känner sig obekväma med att initiera samtal om sexualitet och sexuella problem med klienter. Studiens slutsats är att socionomutbildningarna behöver förbättras avseende sexuell hälsa samt att socionomstudenter bör få undervisning och träning i att kommunicera kring problematik kopplat till sexuell hälsa för att bättre kunna möta klienternas behov (Areskoug-Josefsson, Rolander & Bülow 2019). Även i Granders (2014) studie uppgav socialarbetarna att de inte ansåg sig ha tillräcklig kunskap för att behärska området. Socialarbetarna saknade kompetensutveckling på sina arbetsplatser och uttryckte ett behov av att få fördjupad kunskap om sexualitet och sexuell hälsa för att känna sig trygga med att samtala kring sexualitet (Grander 2014).

2.4.2 Ansträngda arbetsförhållanden

I Granders (2014) studie framkommer det att socialarbetarna inte inkluderar sexualitetsfrågor i sitt arbete i någon hög utsträckning till följd av bland annat tidsbrist, hög arbetsbelastning och personalomsättning. Organisationen anses även hindra förutsättningarna att arbeta med sexualitet då området inte prioriteras i tillräckligt hög utsträckning. I intervjuerna framkom det även att socialarbetarna upplever svårigheter i att bedöma vilka områden som ska inkluderas i en utredning då deras uppdrag är att utreda det mest nödvändiga samtidigt som utredningsprocessen ska vara grundlig. Socialarbetarna i studien upplever detta som motsägelsefullt då de å ena sidan ska undvika att "överutreda" samtidigt som deras uppdrag är att utreda med klientens behov i fokus (Grander 2014).

3. Teoretiska utgångspunkter

I följande avsnitt kommer studiens teoretiska utgångspunkter att presenteras. Vi har valt att analysera vår empiri utifrån Michael Lipskys teori om gräsrotsbyråkrater samt Michel Foucaults resonemang om sexualitet för att kunna föra en diskussion kring socialsekreterares förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i det sociala arbetet med missbruksproblematik. Vi kommer att presentera en översiktlig bild av respektive utgångspunkt men framför allt fördjupa oss i de delar vi bedömer är relevanta och tillämpbara på vår studie.

3.1 Michael Lipskys teori om gräsrotsbyråkrater

Statsvetaren Lipsky gav år 1980 ut boken *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in the public services*. I boken beskriver Lipsky det inbyggda dilemmat i positionen att vara representant för offentlig sektor i mötet med medborgaren. Teorin kretsar kring begreppet street-level bureaucrats vilket på svenska vanligtvis översätts till gräsrotsbyråkrater (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008, s.16; Johansson 1992, s.41).

3.1.1 Gräsrotsbyråkratens roll och arbete

Begreppet gräsrotsbyråkrater omfattar yrkesverksamma inom offentlig sektor som interagerar direkt med medborgare för att fatta beslut som påverkar individens livssituation.

Socialarbetare är ett typiskt exempel på en gräsrotsbyråkrat då de ofta är representanter för en myndighet, har en direkt interaktion med klienter samt fattar beslut om vilka resurser de ska få tillgång till. Relationen mellan gräsrotsbyråkraten och klienten kännetecknas enligt Lipsky (1980) av ett ojämnt maktförhållande till följd av att gräsrotsbyråkraten är den som fördelar de organisatoriska resurserna. Denna maktobalans förstärks även av att relationen ofta är rutinartad och endast utgör ett ärende för gräsrotsbyråkraten, medan relationen är av större betydelse för den hjälpsökande klienten.

Lipsky beskriver gräsrotsbyråkratens arbete som komplext vilket gör det svårt att enbart utföra med hjälp av manualer och standardiserade verktyg då arbete med människor kräver anpassning till individuella behov. Till följd av arbetets komplexitet är vaga och motstridiga

mål ett karaktäristiskt drag för gräsrotsbyråkratens organisation. Oklarheter kring mål kan i sin tur innebära att gräsrotsbyråkratens roll och uppdrag ofta upplevs som otydliga.

3.1.2 Gräsrotsbyråkratens handlingsutrymme

Handlingsutrymme utgör enligt Lipsky (1980) en central del av att vara gräsrotsbyråkrat. Gräsrotsbyråkraten har en underordnad position i en politiskt styrd byråkrati då den utifrån givna lagar och riktlinjer har ett handlingsutrymme att bedöma och fatta beslut om vem som är kvalificerad att få tillgång till organisationens resurser. Gräsrotsbyråkraten är således begränsad av organisationens ramar i sin yrkesutövning och ska som representant för organisationen tillgodose klienternas olika behov med stöd av sin kunskap och de organisatoriska resurser som finns till förfogande. Gräsrotsbyråkratens handlingsutrymme varierar utifrån bland annat organisationens uppdrag och styrning samt hur riktlinjer och rutiner är utformade.

3.1.3 Att arbeta i en organisation med begränsade resurser

De organisatoriska resurserna påverkar gräsrotsbyråkratens arbetsförhållanden då resurserna ofta är otillräckliga i relation till de komplexa arbetsuppgifter gräsrotsbyråkraten förväntas utföra. Lipsky (1980) beskriver att gräsrotsbyråkrater ofta har en hög arbetsbelastning och handlägger många ärenden samtidigt vilket leder till att de arbetar under tidspress och inte kan utföra sitt arbete så grundligt som situationen ofta kräver.

Enligt Lipsky utvecklar organisationer olika strategier för att hantera de begränsade resurserna. En strategi är att begränsa eller sänka verksamhetens mål vilket innebär en anpassning till de tillgängliga resurserna istället för att ha ideala målsättningar som utgångspunkt. En annan strategi är att göra gräsrotsbyråkratens uppgifter mer hanterbara genom att skapa rutiner. Lipsky menar dock att arbetets komplexitet riskerar att reduceras med förenklade rutiner och att det individuella bemötandet och anpassningen till klientens unika situation går förlorad. Ytterligare en strategi är att personalgruppen specialiseras inom olika områden vilket möjliggör specialistkompetens inom organisationen. Dock finns risken att personalen avsäger sig helhetsperspektivet på klienten (Lipsky 1980).

Vi anser att Lipskys teori är relevant för vår studie då socialsekreterare enligt Lipsky är gräsrotsbyråkrater samt att teorin fokuserar på gräsrotsbyråkratens roll, arbete och förutsättningar i offentliga organisationer vilket även går i linje med våra frågeställningar.

3.2 Sexualitet enligt Michel Foucault

Olika teoretiker har genom historien problematiserat kring sexualitet. Foucault var en fransk idéhistoriker och filosof som varit inflytelserik när det gäller de sociala aspekterna av sex och har präglat mycket av tänkandet kring sexualitet genom sin framställning av samspelet mellan sexualitet, makt och diskurs. I Foucaults trebandsverk *Sexualitetens historia* utgiven mellan 1976 och 1984 har hen skrivit om hur sexualitet har uppfattats och kategoriserats genom historien (Knutagård 2016, s.41f; Mattsson 2015 s.66f; Månsson 2012, s.44f). Enligt Foucault (1980) är vår sexualitet ingen objektiv sanning utan en social konstruktion som inte kan separeras från sitt kulturella och historiska sammanhang (Foucault 1980).

3.2.1 Sexualitet som diskurs

Med begreppet diskurs avser Foucault (2008) talordningen eller sanningsregimen som ger människor ett ramverk för vad de kan uttrycka, tolka och förstå. Den rådande diskursen påverkar och begränsar vårt tänkande och våra handlingar. Enligt Foucault är språket centralt för hur vi ska uppleva och konstruera världen. Det vi inte kan tala om eller saknar ord för existerar inte. Vi kan inte objektivt analysera vår samtid då det inte finns någon sann kunskap, utan allting tolkas av människor och skapas av maktrelationer. Diskurser förändras över tid och därmed ändras även vår förståelse och tolkning av världen (Foucault 2008).

Sexualitet är enligt Foucault (1980) ingen sanning utan ett resultat av människans tolkningar och föreställningar och skapas genom maktrelationer. Foucault beskriver att diskurser kring sexualitet kan förstås och skapas i relation till bland annat moraliska, politiska och medicinska diskurser. Foucault poängterar att uppmärksamhet bör riktas på hela den diskursiva företeelsen om sexualitet vilket bland annat innefattar vilka som talar om sexualitet, på vilka platser vi talar om det samt utifrån vilka ståndpunkter.

3.2.2 Sexualitet och makt

Enligt Foucault (1980) inkluderar alla sociala relationer makt. Foucault menar att de grupper som har makt i samhället är de som producerar kunskap och vetenskap. Överordnade grupper har således en maktposition vilket innebär ett företräde att definiera hur världen ska tolkas. Kunskap är således inte objektiv utan subjektiv. Då makt och kunskap är tätt sammanvävda kommer bilden av världen som förmedlas sätta ramar för vad som är möjligt för oss att tolka och förstå. Utgångspunkten är att de för tillfället rådande diskurserna i samhället styr samtalet om sexualitet.

Foucault beskriver att människans sexualitet har påverkats genom samhällets kontroll och utveckling. Alla individer har en sexualitet som kan studeras, frigöras och tyglas vilket gör oss till sexuella subjekt. Makt och kontroll är nära knutet till sexualitet genom bland annat samhällets utformande av lagar och riktlinjer, vad som betraktas som tillåtet samt tillgången till kunskap om sexualitet.

3.2.3 Det normala och avvikande

Diskurser kring sexualitet är under ständig förändring och påverkas av omvärlden. Således omförhandlas ständigt föreställningar om sexualitet och normalitet. Foucault (1980) beskriver bland annat att sexualitet under perioder varit något privat som endast skulle utövas i syfte att föröka sig, sexualitet utanför hemmet och äktenskapet betraktades då som onormalt. Då sexualitet är en social konstruktion finns det inget som kan benämnas som normalt eller naturligt. Föreställningar om normalitet och avvikelse menar Foucault är en samhällelig maktutövning om vad som anses som rätt eller fel i samhället. Individer som bryter mot den rådande samhällsordningen blir därmed avvikare. Medborgarnas sexualitet kan då bli föremål för olika samhällsaktörers ingripande och försök till kontroll (Foucault 1980).

Vi anser att Foucaults resonemang kring diskursens och maktens betydelse för hur sexualitet kan uppfattas och tolkas är relevant för denna studie. Vi kommer därför använda Foucault som referensram för att söka förståelse för hur socialsekreterare beskriver sina förutsättningar att arbeta med sexualitet.

4. Metod

I detta avsnitt kommer vi att presentera våra metodologiska överväganden och tillvägagångssätt. Vi kommer inledningsvis motivera vårt val av metod och beskriva vårt urval. Vidare redovisar vi för studiens genomförande och analysmetod. Därefter för vi en diskussion kring metodens förtjänster och begränsningar för att avslutningsvis diskutera studiens tillförlitlighet.

4.1 Metodval

Vår studie bygger på kvalitativa semistrukturerade intervjuer med socialsekreterare som arbetar med missbruksproblematik. Då syftet med vår studie är att öka förståelsen för hur socialsekreterare beskriver sina förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i det sociala arbetet med missbruksproblematik har en kvalitativ forskningsansats bedömts som lämplig. En kvalitativ forskningsansats är enligt Alan Bryman (2018) tolkningsinriktad där fokus ligger på en förståelse för hur deltagarna tolkar sin sociala verklighet (Bryman 2018, s.454f), något vi menar går i linje med vårt syfte för denna studie.

Vi bedömde intervjuer som en relevant insamlingsmetod för att uppnå vårt syfte och besvara våra frågeställningar. Intervjuer lyfts fram som ett passande verktyg för att bland annat få fram reflektioner kring olika fenomen utifrån intervjupersonernas perspektiv samt för att få beskrivningar om deras praktiska arbete och rutiner (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015, s.53). Vidare ansåg vi att semistrukturerade intervjuer var mest passande för vår studie då vi var ute efter flexibiliteten att kunna ställa följdfrågor för att utveckla intervjupersonernas resonemang och därmed ge oss en fördjupad förståelse av deras beskrivningar. Samtidigt behövde vi bibehålla en viss struktur för att försäkra oss om att vårt insamlade material blev relevant för att kunna besvara våra frågeställningar, något semistrukturerade intervjuer möjliggör då en intervjuguide med specifika teman utgör ett ramverk (Bryman 2018, s.563).

Vid utformningen av vår intervjuguide (se bilaga 3) följde vi Brymans (2018) råd om att semistrukturerade intervjufrågor bör vara både strukturerade och flexibla samt underlätta svar på studiens frågeställningar. Vidare bör inte frågorna vara ledande eller alltför specifika (Bryman 2018 s.565f). Vi skapade därför frågor och teman utifrån vårt syfte och frågeställningar samt från återkommande teman vi funnit i tidigare forskning om

socialarbetares förutsättningar att arbeta med sexualitetsfrågor. Våra teman och frågor följde en viss ordning men som vi under intervjuens gång var beredda att ändra ordningsföljden för. Vår ambition var även att undvika ledande frågor för att minimera att vi skulle påverka intervjupersonernas beskrivningar och resonemang.

Inom kvalitativ forskning finns det flera intervjuformer som kan vara användbara varpå studiens syfte och frågeställningar ligger till grund för vilken som anses lämplig (Kvale & Brinkmann 2014, s.188). Vi övervägde fokusgruppintervjuer som en möjlig insamlingsmetod för vår studie. Fokusgruppintervjuer hade inneburit att en grupp intervjupersoner hade samlats för att framföra sina uppfattningar och åsikter kring en fråga vilket hade kunnat möjliggöra en rik samling synpunkter och mer spontana uppfattningar än den individuella intervjun. Gruppinteraktionen kan även underlätta att synpunkter kring känsliga ämnen kommer fram. Fokusgruppintervjuer kan däremot innebära röriga transkriberingar samt ställer krav på en tränad moderator som kan hålla koll på intervjuens förlopp (Kvale & Brinkmann 2014, s.191f). Vi bedömde därför individuella semistrukturerade intervjuer som en lämpligare metod för oss som är oerfarna. Individuella intervjuer bedömdes även öka chansen för att värva deltagare till vår studie då det finns individer som inte är bekväma att prata och ta plats i grupper med okända personer.

4.2 Urval

Då syftet med vår studie är att öka förståelsen för hur socialsekreterare beskriver sina förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i det sociala arbetet med missbruksproblematik har vi valt att intervju socialsekreterare som arbetar inom missbruksområdet. Vi har därmed använt oss av ett så kallat målstyrt urval, vilket innebär att intervjupersoner väljs utifrån vilka som anses vara mest relevanta att intervju i förhållande till den aktuella forskningsfrågan (Bryman 2018, s.498). De kriterier vi utgått från i vår urvalsprocess var följande:

- För närvarande yrkesverksam som socialsekreterare inom den kommunala socialtjänsten
- Har som huvudsakligt uppdrag att arbeta med klienter med substansmissbruk
- Yrkesverksam i Sverige

För att komma i kontakt med intervjupersoner hänvisade en person i vårt sociala nätverk oss till en socialsekreterare som uppfyllde våra urvalskriterier och som ställde upp på att bli intervjuad. Därefter förmedlade vår intervjuperson vår förfrågan om deltagande till socialsekreterare i hans nätverk. Vi fortsatte på detta sätt tills vi hade funnit tillräckligt många intervjupersoner. Vi har således använt oss av vad som benämns som snöbollsurval (Bryman 2018, s.504). När vi erhöll kontaktuppgifter till potentiella intervjupersoner skickade vi ut ett informationsbrev (se bilaga 1) via mejl med en förfrågan om de ville delta i vår studie. Vi fick på detta vis kontakt med sex socialsekreterare från socialförvaltningar i fyra olika kommuner som ville delta i vår studie.

Vi övervägde initialt att kontakta enhetschefer på slumpmässigt utvalda kommuners socialförvaltningar. Vi insåg dock att detta skulle vara tidskrävande då vi skulle behöva sätta oss in i olika socialförvaltningars organisering samt ta reda på kontaktuppgifter till relevanta chefer som är aktuella för vår studie. Vi skulle även blivit beroende av chefernas engagemang då vi skulle behövt förlita oss på att de förmedlade kontakt till socialsekreterare som uppfyllde våra kriterier. Vi beslutade oss därför att använda oss av snöbollsurval då den urvalsmetoden ansågs mindre tidskrävande och komplicerad.

Vi har i vår urvalsprocess inte strävat efter att få spridning i urvalsgruppen gällande till exempel ålder, könsidentitet, antal yrkesverksamma år som socialsekreterare eller kommundillhörighet. Vi gjorde i ett tidigt skede en bedömning att sådana skillnader bland intervjupersonerna inte anses som relevanta för våra frågeställningar samt att vi inte avser att göra en jämförande studie.

4.3 Genomförande

På grund av den rådande pandemin som pågick under vår studie genomfördes samtliga intervjuer via det internetbaserade videokonferensprogrammet Zoom. Inledningsvis informerades intervjupersonerna om vår studie och intervjuens genomförande samt fick tillfälle att ställa frågor om sitt deltagande. Intervjupersonerna fick även lämna samtycke till deltagande via en samtyckesblankett (se bilaga 2). Under intervjuerna hade vi växelvis huvudansvaret för att ställa frågor medan den andra inflikade med följdfrågor vid behov. Våra

intervjuer pågick mellan 45 och 60 minuter och spelades in som ljudupptagning. Enligt Bryman (2018) är ljudinspelning till fördel då fokus kan läggas på intervjupersonerna istället för att skriva anteckningar samt ger även möjlighet att i efterhand höra både vad och hur en intervjuperson beskrivit något (Bryman 2018, s.577f).

Efter intervjuerna transkriberade vi våra ljudinspelningar ordagrant i sin helhet inklusive pauser och utfyllnadsord. Vi noterade även de tillfällena i intervjun då vi inte kunde höra vad intervjupersonen sagt. Enligt Bryman (2018) är en fördel med transkribering att det ger forskaren möjlighet att behålla intervjupersonens ordval och uttryckssätt, nackdelen är dock att transkribering är tidskrävande och resulterar i ett mycket omfattande textmaterial att bearbeta (Bryman 2018, s.577ff). Genom transkribering fick vi ett autentiskt material att bearbeta samt en smidig insamlings- och bearbetningsprocess då vi inte behövt förlita oss på minnesanteckningar från intervjuerna utan haft materialet i sin helhet i skrift.

4.4 Bearbetning och analys

Tematisk analys bedömdes som en relevant analysmetod för vår studie då vårt syfte är att öka förståelsen för hur socialsekreterare beskriver sina förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i det sociala arbetet med missbruksproblematik. Tematisk analys innebär att forskaren söker efter återkommande eller avvikande teman i det insamlade materialet som anses relevanta i förhållande till studiens syfte och frågeställningar. Tematisk analys beskrivs som en användbar metod när syftet är att undersöka vad som sägs eller beskrivs (Bryman 2018, s.705; Rennstam & Wästerfors 2015, s.59).

För att sortera och bekanta oss med vårt material läste vi de transkriberade intervjuerna flertalet gånger vilket gav oss en överskådlig uppfattning om materialet (Rennstam & Wästerfors 2015, s.67f). För att få en hanterbar mängd data måste materialet reduceras (Rennstam & Wästerfors 2015, s.104f). Vi gjorde inledningsvis en öppen kodning där vi spontant och utan förväntningar kodade utifrån vad som framkom i intervjuerna. När teman blev möjliga att urskilja gick vi över till en mer selektiv och fokuserad kodning. Vi fokuserade främst på återkommande teman som framträdde i intervjuerna, men noterade även det som avvek. Vi har i vårt analysarbete skapat övergripande teman utifrån våra frågeställningar som vi konstruerat utifrån tidigare forskning och litteratur om vårt

forskningsområde, således har teori använts som bakgrund till vår analys vilket indikerar på att vår analys är av deduktiv karaktär (Bryman 2018, s.47ff). Vi har däremot anpassat våra teoretiska utgångspunkter efter teman vi fann i vår empiri, vilket indikerar på att vi antagit en induktiv ansats i vår analys (Bryman 2018, s.47ff). Våra subteman är skapade både utifrån vad som framkom i våra intervjuer samt tidigare forskning. Då vi använt oss av en kombination av deduktiva och induktiva strategier där empiri och teori fått samspela kan vår ansats således benämnas som abduktiv (Bryman s.478f).

Vi använde oss av kalkylprogrammet Excel som redskap för att sammanställa informationen som framkom under intervjuerna. Vi skapade ett kalkylark för varje övergripande tema vilka var följande: faktorer som påverkar socialsekreterares förutsättningar att arbeta med sexualitet, socialsekreterares verktyg för att arbeta med sexualitet samt svårigheter som påverkar socialsekreterares förutsättningar att arbeta med sexualitet. Vi skapade även lämpliga subteman såsom roll, ansvar, egenutformade arbetsmetoder och begränsade resurser som vår analys utgick ifrån. Vi fyllde på kalkylarken med information som vi ansåg var relevant för att kunna åskådliggöra vårt syfte och besvara våra frågeställningar, övrigt lämnade vi åt sidan. Således gjorde vi en så kallad illustrativ reducering (Rennstam & Wästerfors 2015, s.111f). Vi har argumenterat för vår analytiska poäng med stöd från såväl vår empiri, tidigare forskning samt valda teoretiska utgångspunkter. Således har vi fört en empiriberoende argumentation samt argumenterat utifrån tidigare kunskap (Rennstam & Wästerfors 2015, s.138ff).

Vid sammanställningen av det insamlade materialet har vi haft som ambition att låta samtliga intervjupersoner komma till tals. Citaten som presenteras i vår analys har redigerats till viss del för att anpassa språket från talspråk till skriven text, vi har bland annat tagit bort utfyllnadsord och upprepningar. Enligt Bryman (2018) kan en sådan redigering vara nödvändig för att ge en skriftlig återgivning av talspråk (Bryman 2018, s.581) Vi har även gjort en viss tolkning av citatens innehåll för att göra citaten meningsfulla för analysen.

4.5 Metodens förtjänster och begränsningar

Det finns flera fördelar med intervjuer som insamlingsmetod. Semistrukturerade intervjuer beskrivs som en flexibel intervjuprocess men med ett tydligt fokus så att forskaren kan ta sig

an specifika frågeställningar (Bryman 2018, s.562f). Vi har med semistrukturerade intervjuer kunnat ställa följdfrågor till våra intervjupersoner vilket bidragit till utvecklade resonemang som möjliggjort det för oss att kunna besvara våra frågeställningar. Enligt Bryman (2018) är semistrukturerade intervjuer även att föredra när det är flera forskare som utför en studie (Bryman 2018, s.564). Genom semistrukturerade intervjuer har vi kunnat säkerställa att intervjuerna haft någorlunda samma struktur trots att vi turats om att ha huvudansvaret för intervjuerna.

Det finns även begränsningar med intervjuer som metod. Intervjupersonernas beskrivningar av deras upplevelser av verkligheten ger utrymme för olika tolkningar (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015, s.53). Vi är därmed medvetna om att vi kan göra feltolkningar och dra felaktiga slutsatser av vårt insamlade material, något vi dock försökt motverka genom att ställa följdfrågor till intervjupersonerna och be om förtydliganden. En annan svaghet med intervjuer är att intervjupersoner kan vilja försöka imponera på den som intervjuar eller uttrycka sig på ett sätt för att framställa sig i bättre dager (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015, s.54). Vi ser bland annat att våra intervjupersoner kan tänkas vilja framhäva sig som insatta och angelägna att arbeta med sexualitet och missbruksproblematik för att det anses vara korrekt eller signalera kompetens och medvetenhet. Detta kan troligtvis utgöra en svaghet i vår studie då intervjupersonerna kan förmedla en missvisande bild. Vi har dock försökt motverka detta genom att poängtera att vårt syfte inte är att granska eller undersöka huruvida intervjupersonerna är kompetenta eller ej.

Vår studie utgörs av intervjuer med sex intervjupersoner. Vi är medvetna om att detta sparsamma antal har påverkat våra möjligheter att uppnå så kallad mättnad. Det finns dock inget uttalat antal intervjuer som bör genomföras för att uppnå mättnad utan detta beskrivs uppstå när det går att se återkommande svarsmönster i flera intervjuer (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015, s.42). Vi upplevde att vi kunde urskilja återkommande svarsmönster i våra intervjuer samt att de var informationsrika vilket vi ser som en indikation på att vi uppnått mättnad.

Då vi till följd av den rådande pandemin genomförde våra intervjuer via videokonferensprogrammet Zoom upplevde vi en viss stress orsakad av tekniska bekymmer. Till följd av dålig internetuppkoppling uppstod det ibland svårigheter att höra varandra vilket även påverkade arbetet med att transkribera våra intervjuer. En förtjänst med att använda sig

av ett videoprogram var dock att vi kunde se våra intervjupersoner vilket kan likställas med intervjuer ansikte mot ansikte. Vi upplevde även fördelar med digitala intervjuer då de inte begränsade oss geografiskt vilket möjliggjorde intervjuer utan tidskrävande resor.

4.6 Tillförlitlighet

Vi har valt att bedöma vår studies tillförlitlighet utifrån metodologiprofessorerna Yvonna Lincoln och Egon Gubas (1985) fyra delkriterier trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet samt möjligheten att styrka och konfirmera att forskaren agerat i god tro (Lincoln & Guba 1985).

Det första delkriteriet avseende studiens trovärdighet innebär huruvida resultaten anses trovärdiga av såväl studiedeltagare som av utomstående (Lincoln & Guba 1985, s.301). Vi har inte haft möjlighet att återkoppla resultatet till deltagarna för att ge dem möjlighet att bekräfta eller bestrida att vi skildrat deras verklighet korrekt. Enligt Lincoln och Guba (1985) försvagar det vår studies trovärdighet då trovärdighet kan styrkas genom att återkoppla resultatet till deltagarna (Lincoln & Guba 1985, s.301ff). Dock har vi spelat in och transkriberat våra intervjuer samt återkommande citerat våra intervjupersoner vilket vi menar stärker studiens trovärdighet då intervjupersonernas egna ord fått framträda i studien. Vidare har anvisningarna för vår uppsats medfört att vår studie har en begränsad omfattning. Vi har därmed inte haft möjlighet att använda oss av flera olika metoder, så kallad triangulering. Triangulering hade höjt vår studies trovärdighet då Lincoln och Guba (1985) rekommenderar denna metod som ett sätt för forskaren att bekräfta att det som framkommer i studien är korrekt uppfattat (Lincoln & Guba 1985, s.305f).

Det andra delkriteriet behandlar studiens överförbarhet vilket avser huruvida studiens resultat är överförbart till andra kontexter (Lincoln & Guba 1985, s.316). Syftet med vår studie är att öka förståelsen för hur socialsekreterare beskriver sina förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i det sociala arbetet med missbruksproblematik. Då vår studie är baserad på endast sex socialsekreterares beskrivningar är vi medvetna om att studiens begränsade omfattning innebär att vårt resultat inte kan anses vara överförbart på andra kontexter än de som intervjupersonerna beskriver. Vi är även medvetna om att vårt resultat inte är överförbart på socialsekreterare i allmänhet. Vi har dock i vår studie försökt att

utförligt redogöra för vårt resultat, vilket enligt Lincoln och Guba (1985) kan vara till hjälp för att bedöma resultatens överförbarhet till andra kontexter (Lincoln & Guba 1985, s.316).

Det tredje delkriteriet, pålitlighet, avser att forskare intar ett granskande synsätt. För att stärka studiens pålitlighet ska forskare möjliggöra att utomstående personer kritiskt ska kunna granska studien. Det är därför nödvändigt att presentera en fullständig redogörelse av hela forskningsprocessen (Lincoln & Guba 1985, s.316f). För att tillförsäkra vår studies pålitlighet har vi haft för avsikt att vara transparenta genom hela forskningsprocessen. Vi har försökt att stärka vår studies pålitlighet genom att redogöra för forskningsprocessens alla faser såsom tillvägagångssätt, analysförfarande samt bifogat vårt informationsbrev och vår intervjuguide som bilagor för att kritisk kunna granskas av utomstående.

Det fjärde delkriteriet behandlar forskarens möjlighet att kunna styrka och konfirmera att hen agerat i god tro, vilket bland annat innebär att inte låta sina egna värderingar påverka studiens genomförande eller resultat. Det är dock inte möjligt att uppnå fullkomlig objektivitet i samhällelig forskning (Lincoln & Guba 1985, s.318ff). För att styrka att vi agerat i god tro har vi under forskningsprocessen kritiskt granskat oss själva samt försökt medvetandegöra våra egna värderingar kring sexualitet och socialt arbete med missbruksproblematik. Vi har även vid utformandet av vår intervjuguide samt under våra intervjuer försökt formulera frågor som inte är ledande eller präglade av våra egna värderingar.

5. Forskningsetiska överväganden

Enligt Vetenskapsrådet (2002) ska forskare inför varje vetenskaplig studie göra en avvägning hur värdet av att erhålla ny och värdefull kunskap står sig mot den potentiella risken att orsaka studiedeltagare negativa konsekvenser till följd av sitt deltagande (Vetenskapsrådet 2002, s.5). Vi har bedömt att studiens nytta överväger risken att utsätta våra intervjupersoner för negativa konsekvenser då vi inte haft för avsikt att exempelvis undersöka intervjupersonernas privatliv eller granska eventuella missförhållanden på deras arbetsplatser.

Under studiens gång måste forskare göra etiska överväganden för att skydda studiedeltagare mot negativa konsekvenser. Enligt Vetenskapsrådets riktlinjer ska följande forskningsetiska huvudkrav beaktas; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet 2002, s.6). Informationskravet innebär att forskaren måste upplysa deltagarna om studiens syfte och villkor inför deltagarnas medverkan (Vetenskapsrådet 2002, s.7). För att säkerställa detta krav mejlade vi ett informationsbrev (se bilaga 1) till våra potentiella intervjupersoner där de fick ta del av studiens syfte och genomförande, att deltagare garanteras anonymitet samt att studien kommer att publiceras på Lunds universitets publikationsdatabas. I samband med våra intervjuer fick intervjupersonerna återigen ta del av nämnda information samt gavs tillfälle att ställa frågor om sitt deltagande.

Samtyckeskravet avser att deltagare har rätt att bestämma över sin medverkan i en studie och att forskaren måste inhämta deltagarnas samtycke (Vetenskapsrådet 2002, s.9). Våra intervjupersoner fick lämna sitt samtycke till deltagande i vår studie utifrån en samtyckesblankett (se bilaga 2). Vidare informerade vi även om att deltagandet var frivilligt samt om möjligheten att avbryta sin medverkan. Intervjupersonerna fick även samtycka till att ljudupptagning skulle ske under intervjuerna. Då våra intervjuer genomfördes via videokonferensprogrammet Zoom fanns det inte möjlighet för intervjupersonerna att skriva på samtyckesblanketterna. Vi läste därför upp blanketten i sin helhet för intervjupersonen som därefter fick ge sitt muntliga samtycke vilket vi spelade in.

Konfidentialitetskravet innebär att undersökningens insamlade information måste hanteras och förvaras på ett säkert sätt för att skydda studiedeltagarnas personuppgifter (Vetenskapsrådet 2002, s.12). Vi har försökt försvåra för utomstående att identifiera våra

intervjupersoner genom att utelämna namn, ort och arbetsplats i vår studie. För att undvika åtkomst av obehöriga har vi förvarat material såsom ljudfiler, transkriberingar och anteckningar på datorer som kräver personligt lösenord.

Uppgifter som samlas in om studiedeltagare får endast nyttjas till forskningsändamål, det så kallade nyttjandekravet (Vetenskapsrådet 2002, s.14). Vi försäkrade våra intervjupersoner, både inför och i samband med intervjuerna, att den insamlade informationen endast kommer att användas till vår studie och att vi kommer att radera våra ljudfiler och det transkriberade materialet när uppsatsen blivit godkänd.

Vi är medvetna om att intervjupersonerna kan uppfatta vår studie som en granskning av deras arbete med sexualitet. För att undvika en sådan uppfattning och för att motverka negativa upplevelser för våra intervjupersoner har vi därför varit tydliga med att förmedla att vårt syfte inte är att granska. Vi har därför poängterat detta vid respektive intervju och förklarat att det inte finns några svar som är rätt eller fel.

6. Resultat och analys

I följande avsnitt kommer vi inledningsvis presentera intervjudeltagarna kortfattat. Därefter presenterar vi studiens resultat i förhållande till våra frågeställningar samt analyserar resultatet utifrån tidigare forskning och våra teoretiska utgångspunkter.

6.1 Presentation av intervjudeltagarna

Socialsekreterare A: Arbetar som utredande socialsekreterare på socialtjänstens vuxenenhet. Har arbetat inom missbruksområdet sedan 2019.

Socialsekreterare B: Arbetar som socialsekreterare på socialtjänstens vuxenenhet med förebyggande arbete att förhindra tvångsvård av personer med missbruksproblematik. Har arbetat inom missbruksområdet sedan 1999.

Socialsekreterare C: Arbetar som behandlande socialsekreterare inom socialtjänstens öppenvård med främst samtalsstöd till vuxna med missbruksproblematik. Har arbetat inom missbruksområdet sedan 2018.

Socialsekreterare D: Arbetar som behandlande socialsekreterare inom socialtjänstens öppenvård med främst samtalsstöd till vuxna med missbruksproblematik. Har arbetat inom missbruksområdet sedan 2016.

Socialsekreterare E: Arbetar som utredande och behandlande socialsekreterare på socialtjänstens vuxenenhet. Har arbetat inom missbruksområdet sedan 1996.

Socialsekreterare F: Arbetar som behandlande socialsekreterare inom socialtjänstens öppenvård med främst samtalsstöd till vuxna med missbruksproblematik. Har arbetat inom missbruksområdet sedan 2010.

6.2 Faktorer som påverkar förutsättningarna att arbeta med sexualitet

Resultaten i vår studie visar att socialsekreterarna beskriver flera faktorer som påverkar deras förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i det sociala arbetet med missbruksproblematik. Främst beskriver socialsekreterarna en ambivalens kring huruvida sexualitet är ett område som ingår i deras roll och ansvar samt att organisatoriska förutsättningar såsom ledningens riktlinjer och prioriteringar påverkar arbetet. Utbildning och kompetens kring sexualitet samt klientrelationen beskrivs även vara faktorer som påverkar socialsekreterarnas förutsättningar då dessa faktorer beskrivs ha inverkan på socialsekreterarnas benägenhet och bekvämlighet att arbeta med sexualitetsfrågor.

6.2.1 Socialsekreterarens roll och ansvar

Socialsekreterarna är samstämmiga i att sexualitet är ett område som på olika sätt kan kopplas till missbruksproblematik och därmed bli aktuellt i deras arbete. Socialsekreterarna beskriver att det i vissa fall kan vara relevant och nödvändigt att samtala kring sexualitet med deras klienter. Flera socialsekreterare uppger att problematik kring sexualitet kan vara en bakomliggande orsak till missbruk, men även att själva missbruket kan orsaka klienten sexuella problem eller sexuell utsatthet. Att klienter tar återfall till följd av sexuella problem beskriver socialsekreterarna vara vanligt förekommande.

Två socialsekreterare beskriver att de sett en förändring över tid avseende socialtjänstens arbete med missbruk, från att enbart fokusera på att stoppa ett missbruk till att försöka förbättra människors livskvalitet. Flera socialsekreterare nämner även vikten av att ha ett helhetsperspektiv på klientens situation och att områden som indirekt berör missbruket därför inte bör uteslutas ur klientarbetet. I följande citat beskriver socialsekreterare B hens syn på socialsekreterarens uppdrag avseende missbruksproblematik:

Jag tänker att allt som är kopplat till missbruket, som påverkas av missbruket och som kan riskera en nykterhet är vårt ansvar att jobba med.

(Socialsekreterare B)

Socialsekreterarna tycks således instämma i professorerna Dodd och Tolmans (2017) resonemang att det finns en länk mellan socialt arbete och sexualitet (Dodd & Tolman 2017).

Däremot beskriver samtliga socialsekreterare att det är svårt att avgöra om och hur sexualitet ska inkluderas i socialsekreterarnas uppdrag kring missbruksproblematik, vilket vi menar tyder på att socialt arbete med missbruksproblematik är ett komplext och svåravgränsat område. Även i tidigare forskning framkommer det att socialarbetare inte ser sexualitet som en självklar aspekt i socialt arbete och att socialarbetare beskriver sig osäkra på om deras uppdrag innebär att inkludera sexualitet (Grander 2014; Hall, Plantin & Holmström 2019). Att socialarbetare uttrycker tveksamheter såväl i vår studie om missbruksområdet som i tidigare studier om andra områden inom socialt arbete menar vi talar för att denna uppfattning kring sexualitet som en aspekt i det sociala arbetet är utbredd.

Flera socialsekreterare nämner vikten av att känna sig trygg i sig själv och sin roll och att det är en betydande faktor som påverkar deras benägenhet att samtala om sexualitet med klienter. Vidare beskriver samtliga socialsekreterare att de stundtals upplever rollen som socialsekreterare inom missbruksområdet som otydlig och svåravgränsad. Att missbruksproblematik påverkar hela klientens liv och flera olika livsområden är en återkommande förklaring. Socialsekreterarna menar därmed att det är problematiskt att avgöra vad som faller inom deras roll och uppdrag eftersom gränsdragningen kring vad som ingår i socialt arbete med missbruksproblematik inte är självklar. Således uttrycker socialsekreterarna en ambivalens kring sin roll i förhållande till sexualitetsfrågor och huruvida sexualitet bör ingå i deras arbete. Socialsekreterare D beskriver sin professions dilemma enligt följande:

Det är väl så med hela det här socionomeriet, gränserna är ju så himla icke-existerande eller luddiga. Det är liksom inte de här fyrkanterna utan det är bara en cirkel som snurrar runt.

(Socialsekreterare D)

Vidare framkommer det i våra intervjuer att rollen som socialsekreterare inom missbruksområdet kan skilja sig åt och innefatta olika uppdrag och fokus vilket uppges påverka socialsekreterares förutsättningar att arbeta med sexualitet. En del socialsekreterare arbetar med att utreda klientens behov och bevilja insatser, medan andra har behandlingsinriktat fokus med stöd och rådgivande samtal inom socialtjänstens öppenvård. Socialsekreterarna i små kommuner uppger sig ha både utredande och behandlande uppdrag. Socialsekreterarna beskriver att deras roll och uppdrag innebär att det blir mer eller mindre aktuellt att samtala kring sexualitet. I intervjuerna framträder det dock att uppfattningarna går

isär kring vem som har ansvar att initiera samtal om sexualitet med klienter och i vilket skede det bör göras. Några socialsekreterare menar att det är den utredande socialsekreteraren som bör ta initiativet att inkludera sexualitetsfrågor redan i utredningen, medan några socialsekreterare anser att den aspekten ligger utanför utredningsuppdraget och istället bör ges utrymme för i behandling:

Jag tänker att nu pratar ni med en person som bara ska ägna sig åt att utreda och kartlägga problematiken. Och socialtjänstens ansvar är fokus på missbruket, det är vårt huvuduppdrag. Jag upplevde att vi pratade väldigt mycket mer om det [sexualitet] när jag jobbade på behandlingshem [...] Så man jobbar mer med det på behandling. Fast för lite, enligt klienterna själva.

(Socialsekreterare B)

Socialsekreterarnas upplevelser kring roll och ansvar går i linje med Lipskys teori om att gräsrotsbyråkraten ofta upplever sin roll och uppdrag som otydliga till följd av att arbetet med människor är komplext (Lipsky 1980). Socialsekreterarna förmedlar även en tveksamhet kring socialtjänstens mål då arbete med missbruksproblematik kan innefatta så mycket. Att ha som mål att utreda en persons drogvanor för att få den att sluta ta droger skiljer sig från målet att verka för människors livskvalitet. Vad begreppet livskvalitet innefattar är även väldigt vagt och huruvida sexuell hälsa ingår i god livskvalitet är en tolkningsfråga. Här framkommer således vaga mål i ett komplext sammanhang som påverkar gräsrotsbyråkratens roll och ansvar, vilket Lipsky menar är karaktäristiskt för gräsrotsbyråkratens organisation (Lipsky 1980).

6.2.2 Organisatoriska förutsättningar

Studiens resultat visar att socialsekreterarnas organisationer beskrivs utgöra både hinder och möjligheter för socialsekreterarna att arbeta med sexualitet och missbruksproblematik. Liksom resultat från tidigare forskning (Grander 2014; Hall, Plantin & Holmström 2019) lyfter samtliga socialsekreterare organisationens ledning som en avgörande faktor som påverkar deras förutsättningar. Socialsekreterarna beskriver att ledningen bland annat har ansvaret och makten att styra medarbetarnas arbete samt fördela organisationens resurser såsom att avsätta tid och satsa på kompetensutveckling om sexualitet. Socialsekreterare C svarar följande på vems ansvaret är att arbeta med sexualitetsfrågor:

[...] Jag tycker det är mitt eget ansvar samtidigt som min ledning ska kunna ge mig förutsättningarna för att jag ska kunna bli bättre i dessa ärenden.

(Socialsekreterare C)

I vår studie framkommer det dock att socialsekreterarnas ledning inte förmedlat att sexualitet är en del av socialsekreterarnas uppdrag och att det därmed i stor utsträckning saknas rutiner och riktlinjer kring att arbeta med sexualitet. Socialsekreterare D beskriver sin lednings otydlighet på följande vis:

Det är liksom inte uttalat att det [sexualitet] är något vi ska arbeta med. Sedan är det ju inte heller uttalat att det är något som vi inte ska arbeta med.

(Socialsekreterare D)

Flera socialsekreterare beskriver, liksom socialsekreterare D, att sexualitet inte är ett område de har ett uttalat ansvar att arbeta med. Dock uppger en socialsekreterare att hen känner uppmuntran från sin chef att ställa frågor till klienterna kring sexualitet. Några socialsekreterare beskriver chefen som en faktor, att chefens engagemang kan ha positiv inverkan på socialsekreterares förutsättningar att arbeta med sexualitet. En chef som tydligt sätter sexualitet på arbetsplatsens agenda och poängterar vikten av att arbeta med området ökar socialsekreterarnas benägenhet att arbeta med sexualitet, vilket några socialsekreterare upplevt på både nuvarande och tidigare arbetsplatser. Socialsekreterare D beskriver att en tidigare chef haft betydelse för hens förutsättningar att arbeta med sexualitet:

Chefen var inte på något sätt expert men hon lyfte hela tiden upp på agendan att det här får vi inte glömma, det här är viktigt. Sedan tänker jag också att utifrån att jag har haft den chefen så har jag fått gå på olika typer av föreläsningar och seminarier och tagit del av material som getts ut.

(Socialsekreterare D)

Utifrån socialsekreterarnas beskrivningar framkommer det således att organisationens ledning har makten att styra vad socialsekreterarna ska arbeta med. Ledningens makt kan kopplas till Foucaults (1980) resonemang om att makt och sexualitet är sammankopplat. De som har makt är de som bestämmer i vilka sammanhang sexualitet får ta plats (Foucault 1980). Även Foucaults resonemang om att diskurser kring sexualitet skapas och kan förstås i relation till

politiska diskurser menar vi synliggörs i detta sammanhang. Då socialtjänsten är en politisk styrd organisation med politiker som ansvarar för styrning och budget har de därmed makten att påverka socialsekreterarnas förutsättningar att arbeta med sexualitet.

Socialsekreterare C lyfter att hen upplever frustration kring att organisationens ledning inte har förankring i klientarbetet då metoder och prioriteringar inte görs utifrån den målgrupp och verklighet socialsekreterarna "på golvet" arbetar med. Sexualitet är ett område hen menar behöver prioriteras mer inom missbruksområdet. Vidare beskriver hen att socialsekreterare bär ett ansvar att framföra målgruppens behov till ledningen då klienterna saknar denna ställning:

Det är väldigt stigmatiserat att ha beroende eller missbruk. De kan inte stå upp för sig själva, då är ju vi deras röst. Och då är det ju vi som ska framföra den. Vi har en väldigt hierarkisk organisation, det är toppen som bestämmer nedåt. Och det är vi här nere som träffar målgruppen.

(Socialsekreterare C)

I citatet uttrycker socialsekreterare C vad som kan tolkas som gräsrotsbyråkratens dilemma. Gräsrotsbyråkraten har en tudelad roll då den både ska arbeta klientnära och tillgodose klientens behov samt vara en representant för en politiskt styrd organisation med dess ramar och riktlinjer att förhålla sig till (Lipsky 1980). I intervjuerna framträder även detta dilemma då socialsekreterarna beskriver att klienter ibland är i behov av stöd kopplat till sexualitet men att det saknas organisatoriska resurser för att tillgodose behovet. Rollen som gräsrotsbyråkrat tycks således innebära svårigheter för socialsekreterarnas förutsättningar att kunna arbeta med sexualitet och missbruksproblematik.

6.2.3 Socialsekreterarens utbildning och kompetens

I intervjuerna framkommer utbildning och kompetens som en betydande faktor för socialsekreterarnas förutsättningar att arbeta med sexualitet och missbruksproblematik. Endast en socialsekreterare menar att hen fått tillräcklig kunskap om sexualitet från socionomutbildningen. Resterande socialsekreterare uppgav att ämnet berördes någon enstaka gång eller inte uppmärksammades alls under deras utbildning. Flertalet socialsekreterare i vår studie anser inte att de har tillräcklig kompetens att arbeta med sexualitet och efterfrågar

därför mer kunskap om sexualitetsfrågor kopplat till missbruk. Endast ett fåtal av socialsekreterarna uppger att de har fått kompetensutveckling om sexualitet på sina arbetsplatser. Kompetensbrist beskrivs stundtals utgöra ett hinder då flera socialsekreterare menar att det påverkar deras förutsättningar att arbeta med sexualitet i klientsamtal. Liknande resultat återfinns även i tidigare studier (Grander 2014; Hall, Plantin & Holmström 2019). I följande citat belyser Socialsekreterare F osäkerheten kring hantera ett område en inte känner sig tillräckligt kompetent att arbeta med:

Jag dras ju också med det här att jag kanske inte är rätt person och så vidare. Jag tänker att det är lite samma som när det gäller våld i nära relationer, det är områden där vi hela tiden känner att vi har någon form av mindervärdeskomplex. Man vill inte ge sig in på det [sexualitet] för man vet inte riktigt var det ska landa någonstans, att man kanske hamnar med ett större ansvar än vad man egentligen känner att man kan ta.

(Socialsekreterare F)

En av socialsekreterarna menar dock att kompetensbrist inte utgör en faktor som påverkar hans förutsättningar att arbeta med sexualitet och missbruk:

Jag tänker att det inte handlar om att jag inte har kompetens. För jag kan ju prata om mycket annat som jag egentligen inte vet någonting om, säger lite så "vi tar fram en dator och googlar tillsammans". Jag tänker att det handlar om att ämnet på något sätt är laddat för mig, inte att jag behöver kompetensutveckling.

(Socialsekreterare D)

Socialsekreterare D skiljer sig från resterande socialsekreterare i vår studie när det gäller synen på att kompetensutveckling skulle förbättra förutsättningarna att arbeta med sexualitet och missbruksproblematik. Att majoriteten av socialsekreterarna däremot upplever kunskapsbrist kan ses som en indikation på att socionomutbildningarna i Sverige inte tar upp sexualitet i tillräckligt hög utsträckning, något studier om sexualitetsrelaterat innehåll på socionomprogrammen pekar på (Areskoug-Josefsson et al. 2019; Areskoug-Josefsson, Rolander & Bülow 2019).

Utifrån Foucault (1980) är universitet makthavare i samhället då de producerar kunskap och vetenskap och således har företräde att definiera hur världen ska tolkas (Foucault 1980).

Forskare liksom ansvariga för socionomutbildningarna blir därmed de som sätter ramarna för diskursen sexualitet inom socialt arbete vilket påverkar socionomstudenters förståelse för området och i förlängningen även det sociala arbetets praktik. Att universitet och högskolor i stor utsträckning inte förmedlar kunskap om sexualitet inom socialt arbete menar vi kan signalera till framtida socialsekreterare att sexualitet inte är en aspekt av det sociala arbetet, vilket gör att sexualitet även kan bli osynliggjort i studenternas framtida yrkesutövande.

6.2.4 Klienten och klientrelationen

Samtliga socialsekreterare beskriver att klienten och klientrelationen är faktorer som påverkar deras förutsättningar att samtala om sexualitet. Flera socialsekreterare beskriver att de upplever det lättare att prata med kvinnor om sex medan män tenderar att skämta bort ämnet eller inte vill prata om det utifrån en utsatt position. Även stor åldersskillnad mellan socialsekreterare och klient beskrivs påverka socialsekreterarnas bekvämlighet att samtala om sexualitet. Socialsekreterare D beskriver enligt följande hur klienten utgör en faktor som påverkar hans förutsättningar att samtala om sexualitet:

Jag tycker att det är mycket lättare att prata om det [sexualitet] med mina kvinnliga klienter än med mina manliga klienter. Det är en väldigt stor skillnad för mig. Det tänker jag också är väldigt synd för jag tänker att majoriteten av de som söker hjälp via socialtjänsten för missbruk är män och majoriteten som jobbar med detta är kvinnor. Det finns en inbyggd problematik där. Jag tror absolut inte att jag är ensam om att förhålla mig på det här sättet.

(Socialsekreterare D)

Var i missbruket klienten befinner sig är en återkommande faktor som beskrivs påverka när och om det blir aktuellt för socialsekreterarna att samtala om sexualitet med sina klienter. Enligt flera socialsekreterare uppstår det ett behov för klienterna att prata om sexualitet när hen blivit drogfri. I det skedet blir det ofta tydligt för klienten att det är svårt att ha sex utan drogpåverkan och att sexuella problem kan utgöra en risk för återfall vilket socialsekreterare C beskriver enligt följande:

När de [klienterna] är i ett aktivt bruk så är det inte många som reflekterar över det [sexualitet], utan sen när man har inlett behandling eller bestämt sig för att sluta så dyker det upp i samtalen; 'Jag vet inte hur man närmar sig en person om jag inte är påverkad', 'Jag vet inte hur jag ska ha en nära relation' eller 'Hur tillfredsställer man någon? Jag har ju alltid varit full eller påverkad av droger'.

(Socialsekreterare C)

Flera socialsekreterare är skeptiska till att ha som rutin att alltid ställa frågor om sexualitet till klienten då det finns en rädsla för att kränka klienten. Socialsekreterare F beskriver hur hen ser på att rutinmässigt inkludera frågor om sexualitet:

[...] Däremot så tror jag inte på att systematiskt alltid fråga om det, för jag tror att man behöver ha lite känsla för det där. Du kan också tappa en klient genom att ställa frågor som kanske inte alls är relevanta för den.

(Socialsekreterare F)

Vidare beskriver socialsekreterare F sin rädsla för att kränka klienten:

Vi stöter på personer med icke-norm sexuell läggning eller transpersoner och det tänker jag också är faktorer som påverkar, det blir en osäkerhet. Uttrycker jag mig rätt nu? Kan jag tillräckligt mycket om det här? Använder jag rätt begrepp? Tilltalar jag den här individen på rätt sätt? Det finns en oro för att man ska kränka någon.

(Socialsekreterare F)

Även andra socialsekreterare uttrycker en osäkerhet kring hur frågor om sexualitet kan påverka klientrelationen. Ett vanligt förekommande sätt att hantera osäkerheten är att överlåta till klienten att initiera samtal om sexualitet då socialsekreterarna bland annat är rädda för att misstolkas eller kränka klientens integritet. Har klientrelationen däremot pågått under en längre tid uppger samtliga socialsekreterare att de är mer benägna att initiera frågor kring sexualitet till följd av att de känner sig mer bekväma i klientrelationen. Socialsekreterare E uttrycker att klientrelationen utgör en viktig faktor enligt följande:

Vi är ju rätt så privata och då behöver man ha en ingång relationsmässigt för att kunna prata om det [sexualitet] upplever jag. Och jag upplever också att jag behöver det för att kunna prata om det. Känner man ett motstånd så gäller det bara att få relationen till att funka.

(Socialsekreterare E)

Resonemang kring med vem och i vilka sammanhang socialsekreterare föredrar att samtala om sexualitet kan utifrån Foucaults begrepp diskurs förstås som att sexualitet är mer accepterat att beröra under vissa omständigheter (Foucault 1980). Att klienten, klientrelationen och omständigheter kring missbruket påverkar socialsekreterarnas förutsättningar att arbeta med sexualitet menar vi synliggör att socialsekreterarna inte anser att sexualitet har en självklar plats i deras arbete. De tycks agera utifrån att klientens sexualitet är något privat och inte ett område socialsekreterare per automatik har rätt att få tillgång till.

Socialsekreterarnas övervägningar om att initiera samtal om sexualitet med klienter kan även relateras till Lipskys (1980) resonemang att gräsrotsbyråkrater måste anpassa sitt arbete utifrån situationen och därmed agera utifrån sitt handlingsutrymme (Lipsky 1980). Socialsekreterarna beskriver sig göra egna bedömningar utifrån känsla istället för att systematiskt arbeta utifrån en mall i arbetet med sexualitet och missbruksproblematik. Att som socialsekreterare avgöra om samtal om sexualitet ska initieras eller ej kan även ses som ett synliggörande av den maktskillnad som Lipsky (1980) menar finns mellan gräsrotsbyråkraten och klienten (Lipsky 1980). Gräsrotsbyråkraten tycks således ha makt att styra över samtalets innehåll och undvika områden hen anser vara obekväma eller irrelevanta. Vi menar att klienten därmed sätts i en underordnad position och att hen är medveten om att gräsrotsbyråkraten har makten att fördela organisationens resurser vilket kan leda till att klienten anpassar sig till gräsrotsbyråkraten och överlåter till hen att styra samtalet.

6.3 Socialsekreterares verktyg för att arbeta med sexualitet

Resultaten i vår studie visar att socialsekreterarna beskriver sig ha begränsad tillgång till användbara verktyg i deras arbete med sexualitet inom missbruksområdet. Verktygen socialsekreterarna beskriver sig använda inkluderar olika utrednings- och bedömningsinstrument, kollegialt stöd och samarbete med externa verksamheter samt egenutformade arbetsmetoder. Socialsekreterarna beskriver att en begränsad tillgång till

verktyg för att arbeta med sexualitet inom socialt arbete med missbruksproblematik påverkar deras förutsättningar att arbeta med sexualitetsfrågor.

6.3.1 Utrednings- och bedömningsinstrument

I intervjuerna framkommer det att socialsekreterarna inte känner till eller har tillgång till utrednings- och bedömningsinstrument som endast fokuserar på sexualitet. Däremot beskriver socialsekreterarna att de använder sig av utrednings- och bedömningsinstrument som har missbruksproblematik som huvudsakligt fokus där sexualitetsfrågor berörs i viss utsträckning. Bland annat nämner flera socialsekreterare att de använder sig av Addiction Severity Index (ASI) och Inventory of Drinking Situations 100 items (IDS-100) men beskriver dem som otillräckliga för att kunna inkludera sexualitet.

Det [sexualitet] finns ju sällan med som ett självklart tema i de behandlingsmetoder som vi använder, visst de kanske berör det flyktigt.

(Socialsekreterare F)

Även Socialsekreterare B konstaterar att verktyg hen använder sig av vid utredningar är bristfälliga när det kommer till sexualitet:

Det material som vi handläggare ska använda i samband med att vi gör utredningar, ASI-intervjun, nämner inte ens området [sexualitet] vilket jag tycker är en brist.

(Socialsekreterare B)

Socialsekreterarna beskriver även att frågeformulären, trots den standardiserade strukturen, kräver att socialsekreterarna behöver ha kompetens att formulera följdfrågor till klienten vid behov av ytterligare fördjupning. Enligt Lipsky (1980) är gräsrotsbyråkratens arbete svårt att utföra genom att endast använda sig av standardiserade frågeformulär då det finns en komplexitet i att arbeta med människor (Lipsky 1980). Vi kan se att de standardiserade frågeformulären innefattar ett visst handlingsutrymme då det blir upp till socialsekreterarna att fatta beslut om hur hen ska arbeta vidare med klientens svar som framkommer. Trots standardiserade verktyg har socialsekreterarna således makt och handlingsutrymme att styra över såväl utredning som klientsamtal avseende sexualitet.

Flera socialsekreterare poängterar att utrednings- och bedömningsinstrumentens frågor om sexualitet endast belyser sexualitet ur ett negativt perspektiv med fokus på sexuellt våld och sexuell utsatthet. Frågor om sexuell hälsa eller sexuellt välbefinnande förekommer inte. Flera socialsekreterare beskriver att de är medvetna om att de hela tiden utgår från sexualitet som ett problemområde för klienten. Socialsekreterare A beskriver sina erfarenheter enligt följande:

Jag har ju nästan ingen erfarenhet av att prata om det [sexualitet] ur ett positivt perspektiv med klienterna, utan att det är ur negativa synsätt som det kommer upp. Och det är kanske någonting att arbeta med, att det faktiskt finns två delar av det egentligen.

(Socialsekreterare A)

Även forskare har uppmärksammat och ställt sig kritiska till att sexualitet främst får ta plats i socialt arbete utifrån negativa aspekter (Dodd & Tolman 2017). Foucault (1980) menar att den rådande diskursen sätter ramarna för hur samtal förs kring sexualitet och därmed påverkar och begränsar våra tankar och handlingar (Foucault 1980). Utifrån Foucaults resonemang kan vi få förståelse för att den rådande diskursen om sexualitet i socialt arbete med missbruk styr socialsekreterarnas förutsättningar att arbeta med området. Socialtjänsten är i detta avseende en överordnad institution i samhället som har tolkningsföreträde kring hur världen ska tolkas och förstås och därmed även synen på personer med missbruksproblematik. Frånvaron av sexualitetsfrågor i flera av socialsekreterarnas utrednings- och bedömningsinstrument kan ses som att sexualitet är en icke-fråga inom socialtjänstens arbete med missbruk. Socialsekreterarnas beskrivningar indikerar dock att när sexualitet väl får ta plats i deras arbete är det utifrån att klienten ses som en förövare alternativt ett vålds- eller brottsoffer, inte en sexuell varelse.

6.3.2 Kollegialt stöd och externt samarbete

Socialsekreterarna beskriver kollegialt stöd och samarbete med externa organisationer som användbara verktyg för att möta klientens behov kopplade till sexualitet. Majoriteten av socialsekreterarna uttrycker att de kan få rådgivning och stöd av sina kollegor när det uppstår svårigheter att hantera ett ärende. Några socialsekreterare ser även handledningstillfällen på

arbetsplatsen som ett möjligt forum att ta upp ärenden kring sexualitetsfrågor. Kollegor beskrivs utgöra en viktig källa till information och råd då de kan bidra med erfarenheter och kompetens kring sexualitetsfrågor.

Även samarbete i form av konsultation och hänvisning till externa organisationer beskriver flera socialsekreterare påverkar deras förutsättningar att arbeta med sexualitetsfrågor. I studien framkommer det dock att det är svårt för socialsekreterarna att veta var de ska hänvisa klienter med behov kopplade till sexualitet eftersom arbetsplatserna i stor utsträckning saknar tydliga rutiner kring detta. Några socialsekreterare uppger att de i viss mån samarbetar med verksamheter som har fokus på att möta behov kopplat till sexualitet. Däremot riktar sig ofta dessa organisationer till en specifik målgrupp såsom gravida med missbruksproblematik eller personer som har sex mot ersättning. Ibland blir det därför svårt för socialsekreterarna att veta var klienter som faller utanför dessa målgrupper ska hänvisas. En socialsekreterare uttrycker att det är särskilt svårt att veta var hen ska hänvisa vuxna män med sexuella problem kopplat till missbruket, där det enligt hen finns en lucka att fylla inom socialt arbete. Flera socialsekreterare efterfrågar en instans som har kompetens kring just sexualitet och missbruk, något som inte finns tillgängligt för socialsekreterarna i dagsläget. Socialsekreterare E beskriver på följande vis om hur socialsekreterare kan behöva reflektera i det komplexa arbetet med missbruksproblematik:

Man behöver veta var ens gränser går i samtalet, alltså vad är mitt jobb i detta? När lämnar jag över till nästa? För det tror jag är en hjälp för oss, att man vet att det här kan jag och den här delen kan jag prata om [...] Men också var ska jag hänvisa? Vem tar hand om detta? För det som händer ofta när man jobbar i socialt arbete är att man har så mycket multiproblematik. Man har missbruk, sen har man oftast en psykisk ohälsa, sen har man ofta nånting med sexualiteten också och sen kanske du har bostadsbrist och sen har du fysiska åkommor. Jag tror alltid att det blir lättare om man inte får allt i knät. Om man sitter med multiproblematik så är det ju lätt och få ont i magen, vart ska jag börja liksom? Och vem tar ansvar för det här och vem kan hjälpa till med detta?

(Socialsekreterare E)

Socialsekreterare E ger i citatet uttryck för frustrationen flertalet socialsekreterare beskriver avseende den vaga gränsdragningen kring socialsekreterarens roll och ansvar inom missbruksområdet. Det framkommer även önskemål om ett tydligare och större utbud av

verksamheter dit socialsekreterarna kan hänvisa sina klienter när det gäller att tillgodose klientens sexualitetsrelaterade hjälpbehov. Utifrån Lipskys (1980) resonemang om att gräsrotsbyråkratens organisation karaktäriseras av vaga mål och otydliga roller kan vi se att detta påverkar socialsekreterarnas förutsättningar att använda hänvisning som ett verktyg i arbetet med sexualitet.

6.3.3 Egenutformade arbetsmetoder

Socialsekreterarna beskriver att de till följd av bristfälliga verktyg och metoder att arbeta med sexualitet och missbruk utformar egna strategier för att arbeta med sexualitet. Flera socialsekreterare nämner vikten av att skapa förtroende och ett öppet samtalsklimat så att klienten kan känna sig trygg att samtala om sexualitet om hen har behov av det. Några socialsekreterare uppger sig arbeta med normalisering kopplat till sexualitet för att stilla klientens oro. Ett annat egenutformat verktyg som nämns är att arbeta utifrån att identifiera och sätta ord på tankar och känslor. Socialsekreterare C beskriver sina tankar om hur socialsekreterare kan arbeta med sexualitet trots att de saknar tillräckliga verktyg:

Man behöver inte veta allt men man kan ändå vägleda. Och känner du att det är en person som i förtroende vill dela med sig, fånga upp det. Eller bara stanna upp och säg oj nu blev jag ställd.

(Socialsekreterare C)

Även resultat från tidigare forskning pekar på att socialarbetare har bristfälliga verktyg för att arbeta med sexualitet (Grander 2014; Hall, Plantin & Holmström 2019). Att på egen hand försöka lösa situationer som uppstår till följd av bristfälliga verktyg kan utifrån Lipsky (1980) tolkas som att socialsekreterarna i rollen som gräsrotsbyråkrat använder sig av sitt handlingsutrymme utifrån de ramar som sätts av organisationen (Lipsky 1980). Vi menar att socialsekreterarnas handlingsutrymme kan ses som ett verktyg de använder sig av när de arbetar med sexualitet och missbruksproblematik. Att socialsekreterarna använder sig av relationsskapande samtals tekniker kan även förstås utifrån Lipskys resonemang om att gräsrotsbyråkratens arbete inte kan utföras enbart med hjälp standardiserade verktyg då arbetet är komplext och behöver anpassning till individuella behov (Lipsky 1980).

6.4 Svårigheter som påverkar förutsättningarna att arbeta med sexualitet

Socialsekreterarna i vår studie beskriver flera svårigheter som påverkar deras förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i det sociala arbetet med missbruksproblematik. Främst beskriver socialsekreterarna att sexualitet inte är ett uttalat ansvarsområde för dem vilket begränsar deras tillgång till arbetsmetoder och kompetensutveckling samt leder till att de inte kan arbeta med sexualitet utifrån rutiner och riktlinjer. Att arbeta i en organisation med otillräckliga resurser i förhållande till ens arbetsuppgifter beskrivs även påverka ens förutsättningar negativt. Vidare framhålls sexualitet som ett känsligt och laddat ämne för socialsekreterarna vilket försvårar deras förutsättningar att arbeta med sexualitetfrågor.

6.4.1 Sexualitet - utan självklar plats i socialt arbete

I vårt resultat framkommer det utifrån socialsekreterarnas beskrivningar att sexualitet saknar en självklar plats i socialt arbete med missbruksproblematik. Då socialsekreterarna saknar tydliga direktiv från sin ledning att arbeta med sexualitet blir det svårt för socialsekreterarna att veta hur och om de ska arbeta med området. Några socialsekreterare menar att det således blir upp till den enskilda socialsekreteraren att inkludera sexualitet i sitt arbete med missbruksproblematik. En erfaren socialsekreterare menar ändå att sexualitet får ta större plats i det sociala arbetet i dag jämfört med för 25 år sedan:

Det är sällan man bara jobbar med en del av en människa. Man försöker ändå se ett större paket, det gjorde man ju inte för 25 år sedan. Hade man missbruk så tittade man på missbruket, det var det man skulle åtgärda. Sedan tror jag fortfarande man måste åtgärda missbruket för att komma åt alla de andra delarna eller samverka kring det. Men man ser ju mer holistiskt på en klient.

(Socialsekreterare E)

Däremot uttrycker socialsekreterare E att hen har svårt att se att sexualitet kommer att bli en självklar del av socialt arbete inom en snar framtid:

Jag tror det kommer till att ta ytterligare tio år innan det [sexualitet] är en del av det sociala arbetet, om det någonsin blir det.

(Socialsekreterare E)

Utifrån ovanstående citat kan vi se hur synen på sexualitetens plats inom socialt arbete har förändrats under tid. Enligt Foucault (1980) förändras sexualitetens diskurser genom tiderna och påverkas av samhällets utveckling (Foucault 1980). Då Foucault menar att diskurser kring sexualitet förändras och påverkas av omvärlden kan vi här se att socialsekreterare E beskriver hur socialtjänsten sannolikt kommer att förändras med samhällets utveckling. Således förändras hur vi tolkar och förstår sexualitet beroende på vilken tid och vilket samhälle vi befinner oss i.

6.4.2 Att arbeta i en organisation med begränsade resurser

I resultatet framkommer det att begränsade resurser utgör svårigheter som påverkar socialsekreterarnas förutsättningar att arbeta med sexualitet. Socialsekreterarna nämner främst att tidsbrist och hög arbetsbelastning försvårar deras förutsättningar att inkludera sexualitet i arbetet. Socialsekreterarna beskriver att den höga arbetsbelastningen bland annat bidrar till att de inte har tid till kompetensutveckling under arbetstid.

Tidsbrist är ju någonting som finns hela tiden hos oss skulle jag vilja säga. Det speglar väl ganska mycket tänker jag, både kring att man inte kan ta sig tiden att utforska det vidare [...] Det finns inget andrum att hitta kunskap för det och vi får inga förutsättningar för att göra det. Jag kan känna att det finns kanske inte ens på tapeten på socialförvaltningen att detta skulle vara någonting som man ska ge tid åt, vilket kanske är dumt.

(Socialsekreterare A)

I intervjuerna framkommer det även att socialsekreterarna upplever att organisationen anser att det är medarbetarnas ansvar att på egen hand inhämta ny kunskap om sexualitet, vilket enligt socialsekreterarna i stor utsträckning måste ske på deras fritid. Socialsekreterare C beskriver hur organisationen påverkar hens möjligheter till kompetensutveckling:

Innan omorganiseringen så hade vår ledning satt i vår kalender att varje vecka hade vi reflektionstid. Det innebar att vi inte träffade klienter och vi hade inga möten. Där fick vi tre och en halv timme att reflektera över våra samtal eller om det är något vi vill läsa eller utforska, så hade vi den tiden på arbetstid. Allt detta har tagits bort sedan omorganiseringen, så nu blir det ju på vår fritid.

(Socialsekreterare C)

Liknande resultat framkommer även i Granders (2014) studie där socialarbetare uppgav tidsbrist och hög arbetsbelastning som en anledning till att de inte inkluderar sexualitetsfrågor i sitt arbete (Grander 2014). Vidare kan vi i vårt resultat se att socialsekreterarna inte får avsatt tid för kompetensutveckling vilket innebär svårigheter för socialsekreterarna att få möjlighet att inhämta ny kunskap. Utifrån Lipsky (1980) och vårt resultat kan vi se att gräsrotsbyråkratens pressade arbetssituation begränsar deras förutsättningar att utföra arbetet så grundligt som kan anses nödvändigt. Vi kan se att sexualitet således blir bortprioriterat på grund av den pressade arbetssituationen socialsekreterarna beskriver. Till följd av socialsekreterarnas begränsade resurser måste klienten reduceras till en kategori som blir hanterbar för organisationen då det inte finns möjlighet att hantera individens hela livssituation. Därav kan vi se att klientarbetet begränsas till att fokusera enbart på missbruksproblematiken.

I intervjuerna framkommer det att några socialsekreterare upplever en stress för att utredningen ska bli för omfattande om socialsekreterarna frågar klienten mer än vad som anses nödvändigt. Liknande argument framkommer i Granders (2014) studie där socialsekreterarna upplever en svårighet i att göra en grundlig utredning men samtidigt fått direktiv att inte utreda för mycket (Grander 2014). Att socialsekreterarna måste avgränsa sig och göra prioriteringar om vad som ska tas upp i utredningar kan förstås som att de har en pressad arbetssituation och därför måste överväga om sexualitet är en nödvändig aspekt att arbeta med.

6.4.3 Sexualitet - ett obekvämt område

Flera socialsekreterare beskriver sexualitet som ett ämne som kan vara känsligt, obekvämt eller genant att samtala om för såväl socialsekreterare som klienter. I intervjuerna beskriver majoriteten av socialsekreterarna att sexualitet är ett ämne som särskiljer sig då det upplevs

svårare och mer känsligt att samtala om jämfört med andra livsområden som påverkas av klientens missbruk.

Det känns som att det är integritet på ett annat sätt än när man bara pratar om missbruket och dess konsekvenser. Man pratar om sociala konsekvenser, ekonomiska konsekvenser, känslomässiga. Men just sexualiteten är ju tyvärr inte lika enkel att prata om.

(Socialsekreterare B)

Vidare beskriver socialsekreterarna att de till följd av att sexualitet är ett laddat ämne kan undvika att ta upp det i samtal så att obekväma situationer inte ska uppstå. Socialsekreterare D beskriver sina erfarenheter enligt följande:

Sen handlar det ju om att på något sätt själv kunna ta de orden i sin mun utan att bli röd i ansiktet samtidigt. Där tänker jag att jag och många med mig stöter på liksom någon form av hinder. Och jag tänker att det handlar ju om sin egen relation till sin och andras sexualitet. Jag tänker att jag på något sätt ofta drar mig från att prata liksom rakt ut om de frågorna. Och det tänker jag är dumt, för då bidrar man också till att göra det till något som man inte riktigt ska prata om.

(Socialsekreterare D)

Citatet ovan kan förstås som att socialsekreterare D genom sitt agerande bidrar till att sexualitet förblir ett ämne som inte får utrymme i socialt arbete med missbruk. Liknande resultat framkommer även i Granders (2014) studie där socialarbetarna uppgav att de väljer att bortse från sexualitetsfrågor på grund av att de känner sig osäkra att samtala om ämnet (Grander 2014). Tolkar vi socialsekreterarnas undvikande utifrån Foucaults (1980) utgångspunkt att makt är närvarande i alla sociala relationer kan socialsekreterarna ses som makthavare då de har makt att styra över vem som talar om sexualitet och i vilka sammanhang det är tillåtet. Socialsekreterarnas beskrivningar indikerar att de stundtals utnyttjar deras maktposition att styra samtalet så att sexualitet inte behöver beröras när socialsekreteraren känner sig obekvämt med området. Därmed ser vi att socialsekreterarna utifrån sin maktposition bidrar till att upprätthålla den sexuella diskursen om att sexualitetsfrågor inte hör hemma på socialtjänsten.

7. Avslutande diskussion

I detta avslutande avsnitt avser vi sammanfatta studiens resultat och relatera det till vårt syfte och våra frågeställningar. Därefter kommer vi att motivera vilken betydelse vår studie har för befintlig forskning samt presentera förslag på vidare forskning som vi bedömer vore relevant och intressant att fördjupa sig i.

Syftet med vår studie har varit att öka förståelsen för hur socialsekreterare beskriver sina förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i det sociala arbetet med missbruksproblematik. Vår första frågeställning behandlade vilka faktorer socialsekreterare beskriver påverkar deras förutsättningar att arbeta med sexualitet och missbruksproblematik. Trots att socialsekreterarna är samstämmiga i att sexualitet är ett område som kan kopplas till missbruksproblematik beskriver de svårigheter med att bedöma om och hur de ska inkludera sexualitet i sitt uppdrag. Vårt resultat visade att socialsekreterarna beskriver sin roll och sitt uppdrag inom missbruksområdet som otydliga och svåravgränsade, vilket påverkar deras syn på om sexualitet bör inkluderas i deras arbete. Vidare beskrivs organisatoriska förutsättningar utgöra både hinder och möjligheter för socialsekreterarna att arbeta med sexualitet och missbruksproblematik. Bland annat beskrivs ledningens direktiv och prioriteringar påverka förutsättningarna. Även socialsekreterarnas utbildning och kompetens kring sexualitet samt klientrelationen beskrivs som faktorer då dessa har inverkan på socialsekreterarnas benägenhet och bekvämlighet att inkludera sexualitetsfrågor i deras arbete.

Vår andra frågeställning behandlade vilka verktyg socialsekreterare beskriver sig använda för att arbeta med sexualitet i det sociala arbetet med missbruksproblematik. Främst beskriver socialsekreterarna att de använder sig av olika utrednings- och bedömningsinstrument, samarbete med externa verksamheter samt kollegialt stöd. Socialsekreterarna upplever dock att dessa verktyg inte är tillräckliga och att de saknar metoder för att kunna arbeta med sexualitet. Till följd av bristfälliga verktyg utformar socialsekreterarna egna sätt att arbeta med sexualitet, bland annat beskriver de att skapa en förtroendefull klientrelation samt ett öppet samtalsklimat som några arbetssätt. Resultaten i vår studie visade att socialsekreterarnas begränsade tillgång till verktyg beskrivs ha en negativ påverkan på deras förutsättningar att arbeta med sexualitetsfrågor.

Vår tredje frågeställning syftade till att besvara vilka svårigheter socialsekreterare beskriver påverkar deras förutsättningar att arbeta med sexualitet i det sociala arbetet med missbruksproblematik. Att sexualitet inte är ett uttalat ansvarsområde beskrivs begränsa socialsekreterarnas tillgång till arbetsmetoder och kompetensutveckling. Socialsekreterarna menar även att de har begränsad möjlighet att arbeta med sexualitet till följd av bland annat kunskaps- och tidsbrist samt avsaknad av tydliga rutiner, riktlinjer och arbetsmetoder. Socialsekreterarnas svårigheter beskrivs till stor del grunda sig i att de arbetar i organisationer med otillräckliga resurser i förhållande till arbetsuppgifterna. Vidare framhåller socialsekreterarna att sexualitet är ett känsligt och laddat ämne vilket försvårar deras förutsättningar att arbeta med området.

Eftersom det saknas tidigare studier om socialsekreterares förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i det sociala arbetet med missbruksproblematik är vår förhoppning att denna studie kan tillföra ny kunskap. Resultaten från vår studie bedöms som betydelsefulla för att synliggöra socialsekreterares perspektiv på deras yrkesroll och arbetsförhållanden, i synnerhet relaterat till sexualitet. Genom att belysa hur socialsekreterare beskriver sina förutsättningar att arbeta med sexualitet kan vår studie även utgöra ett bidrag till forskningen om socialt arbete då vi problematiserar kring sexualitet som en aspekt i det sociala arbetet med missbruksproblematik. Studien kan därmed initiera diskussioner kring sexualitet och socialt arbete och således påverka synen på sexualitetens plats i det sociala arbetets praktik.

Det finns ett fortsatt behov av forskning om sexualitet som en aspekt i socialt arbete med missbruksproblematik. Vi är medvetna om att vårt val av teori, metod och perspektiv medför att vi inte belyser vissa aspekter i denna studie. Bland annat menar vi att det hade varit viktigt och intressant att lyfta brukarperspektivet genom att undersöka vilka erfarenheter och behov personer med missbruksproblematik har avseende socialtjänstens arbete med sexualitet. Sådana studier skulle kunna bidra till att stärka brukarperspektivet inom socialtjänsten. Under studiens gång har vi även uppmärksammat att socialarbetare anser sig sakna kunskap om sexualitet, vilket till viss del tycks bero på att socionomutbildningarna brister i undervisningen om sexualitet. Därmed menar vi att det hade varit intressant att intervjua programansvariga på Sveriges socionomutbildningar för att undersöka hur de resonerar kring framtida socionomers kunskap om sexualitet samt huruvida sexualitetsfrågor bör inkluderas i socionomutbildningen. Fortsatta studier om sexualitet som en aspekt i det sociala arbetets

utbildning och praktik ser vi skulle kunna bidra till att synen på och inkluderingen av sexualitet inom socialt arbete förändras.

8. Referenser

Ahrne, Göran & Peter Svensson (2015) Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2., [utök. och aktualiserade] uppl. Malmö: Liber

Areskoug-Josefsson, Kristina, Anna Chuchu Schindele, Charlotte Deogan & Malin Lindroth (2019) Education for sexual and reproductive health and rights (SRHR): A mapping of SRHR-related content in higher education in health care, police, law and social work in Sweden, *Sex Education*, 19 (6): 720-729

Areskoug-Josefsson, Kristina, Bo Rolander & Pia Bülow (2019) Swedish Social Work Students Attitudes Toward Addressing Sexual Health Issues in Their Future Profession, *Sexuality & Disability*, 37 (2): 161-173

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje upplagan. Malmö: Liber

Craig, E & MSE du Preez (2004) The knowledge of social workers in private practice regarding human sexuality and sex therapy, *Social Work/Maatskaplike Werk*, 40 (4): 389–398

Dodd, Sarah-Jane & Deborah Tolman (2017) Reviving a Positive Discourse on Sexuality within Social Work, *Social Work*, 62 (3): 227-234

Dunk, Priscilla (2007) Everyday sexuality and social work: Locating sexuality in professional practice and education, *Social Work & Society*, 5(2): 135–142

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Göran Ahrne (2015) Intervjuer. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2., [utök. och aktualiserade] uppl. Malmö: Liber

Foucault, Michel (1980) *Sexualitetens historia I Viljan att veta*. Stockholm: Gidlund

Foucault, Michel (2008) *Diskursernas kamp*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion

Grander, Anette (2014) *Unga risktagande - En kartläggning av socialtjänstens arbete kring unga risktagande och sexualitet*. Malmö: Malmö stad och Region Skåne

Hall, Ida Elisabet, Lars Plantin & Charlotta Holmström (2019) Social workers opportunities to work with safer sex, *European Journal of Social Work*, 22 (1): 82-94

Johansson, Roine (1992) *Vid byråkratins gränser: om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningar i klientrelaterat arbete*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet

- Knutagård, Hans (2016) *Sexualitet och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Kvale, Steinar & Svend Brinkmann (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur
- Lincoln, Yvonna & Egon Guba (1985) *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, California: Sage
- Lindroth, Malin (2013) *Utsatthet och sexuell hälsa: en studie om unga på statliga ungdomshem*. Diss. Malmö: Malmö högskola
- Lipsky, Michael (1980) *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation
- MacLean, Rachel (2018) Resources to address stigma related to sexuality, substance use and sexually transmitted and blood-borne infections, *Can Commun Dis Rep*, 44 (2): 62-67
- Mattsson, Tina (2015) *Intersektionalitet i socialt arbete: teori, reflektion och praxis*. Andra upplagan. Malmö: Gleerups Utbildning
- McCave, Emily, Benjamin Shepard & Virginia Ramseyer Winter (2014) Human Sexuality as a Critical Subfield in Social Work, *Advances in Social Work*, 15 (2): 409-427
- Månsson, Sven-Axel (2012) Sexualitet som socialt meningsbärande handling. I: Lars Plantin & Sven-Axel Månsson (red.) *Sexualitetsstudier*. Stockholm: Liber
- Rennstam, Jens & David Wästerfors (2015) *Från stoff till studie: om analysarbete i kvalitativ forskning*. Lund: Studentlitteratur
- Skårner, Anette & Bengt Svensson (2012) Rusmedel och sexualitet. I: Lars Plantin & Sven-Axel Månsson (red.) *Sexualitetsstudier*. Stockholm: Liber
- Skårner, Anette, Sven-Axel Månsson & Bengt Svensson (2017) 'Better safe than sorry': Women's stories of sex and intimate relationships on the path out of drug abuse, *Sexualities*, 20 (3): 324-343
- Svensson, Bengt & Anette Skårner (2014) Sex och narkotika. Mäns erfarenheter under uppbrotsprocessen från ett drogmissbruk, *Socialvetenskaplig tidskrift*, 21 (2): 4-23
- Svensson, Bengt & Petter Karlsson (2018) *Missbruk av heroin och andra opioider*. Upplaga 2
Lund: Studentlitteratur
- Svensson, Kerstin, Eva Johnsson, Leili Laanemets (2008) *Handlingsutrymme: Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & kultur

Trotter, Joy, Mary Crawley, Lesley Duggan, Emma Foster & Jo Levie (2009) Reflecting on what? Addressing sexuality in social work, *Practice: Social Work in Action*, 21 (1): 5–15

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet

Williams, DJ, Emily Prior & Jenna Wegner (2013) Resolving Social Problems Associated with Sexuality: Can a “Sex-Positive” Approach Help?, *Social work*, 58 (3): 273-276

World Health Organization (u.å) Defining sexual health

https://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en/

Hämtat:2020-12-28

9. Bilagor

Bilaga 1: Informationsbrev

Information och förfrågan om deltagande i digital intervjustudie för kandidatuppsats på Lunds universitet

Hej!

Vi är två socionomstudenter på Lunds universitet som skriver vår kandidatuppsats under denna höst. Syftet med vår studie är att öka förståelsen för socialsekreterares förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i arbetet med missbruksproblematik. Vi vill genom intervjuer med yrkesverksamma på området ta del av era tankar och erfarenheter av att arbeta med sexualitetsfrågor som socialsekreterare. Ditt deltagande är värdefullt för att vi ska kunna genomföra vår studie samt för att synliggöra er yrkesgrupps arbete med sexualitet.

Deltagande i studien är frivilligt och du kan när som helst under studiens gång avbryta din medverkan. Som intervjuperson är du anonym och uppgifter som kan härledas till dig kommer att avidentifieras. Information och material behandlas konfidentiellt och kommer endast att användas till studiens syfte. Uppsatsen kommer att publiceras på Lunds universitets publikationsdatabas och är därmed tillgänglig för allmänheten att läsa. När uppsatsen blivit godkänd kommer insamlad information att raderas.

På grund av rådande omständigheter gällande smittspridningen av Covid-19 kommer intervjuerna att ske digitalt. Vi beräknar att tidsåtgången per intervju blir ungefär 1-1,5 h. Vår intention är att genomföra intervjuerna under vecka 48-49, exakt dag och tid kommer vi överens om tillsammans.

Vi skulle vara mycket tacksamma om du har möjlighet att medverka i vår studie. Vid frågor eller intresse att delta är du välkommen att kontakta oss eller vår handledare. Vi ser fram emot att höra från dig!

Vänliga hälsningar
Sara Ottander
Tel: xxxx-xxxxxx
Mail: xxxxxxxx@student.lu.se
Handledare: Carina Gallo
Mail: xxxxxxxx

Sandra Pettersson
Tel: xxxx-xxxxxx
Mail: xxxxxxxx@student.lu.se

Bilaga 2: Samtyckesblankett

Skriftligt, informerat samtycke till medverkan i digital intervjustudie om socialsekreterares förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i socialt arbete med missbruksproblematik.

Jag har informerats om studiens syfte samt om hur informationen samlas in, bearbetas och hanteras. Jag har även informerats om att mitt deltagande är frivilligt och att jag, när jag vill, kan avbryta min medverkan i studien utan att ange orsak. Vidare har jag blivit informerad om att uppsatsen kommer att publiceras på Lunds universitets publikationsdatabas och därmed vara tillgänglig för allmänheten att läsa. Jag samtycker härmed till att medverka i denna intervjustudie.

Ort och datum

Namnunderskrift

Namnförtydligande

Bilaga 3: Intervjuguide

Introduktion

Presentation av oss och kandidatuppsatsen. Vårt syfte är ej att granska.

Genomgång av informationsbrev inklusive studiens syfte och frågeställningar.

Information om de forskningsetiska principerna; konfidentialitet, frivillighet och anonymitet.

Inhämta samtycke till deltagande i studien och inspelning av intervjun.

Eventuella frågor från intervjupersonen.

Bakgrundsfrågor

- Vilket år tog du socionomexamen?
- Vid vilket lärosäte utbildade du dig till socionom?
- Har du någon vidareutbildning inom socialt arbete?
- Hur länge har du arbetat som socialsekreterare med inriktning missbruk?
- Hur länge har du arbetat på din nuvarande arbetsplats?
- Kan du i korthet beskriva dina huvudsakliga arbetsuppgifter och din klientgrupp.

Inledande frågor

- Hur tolkar du begreppet sexualitet?
- Vilka tankar har du kring kopplingen missbruk och sexualitet i ditt arbete som socialsekreterare?

Tema: Faktorer

Vilka faktorer skulle du beskriva påverkar dina förutsättningar att arbeta med sexualitet och missbruksproblematik?

- Kompetens
- Ansvarsfördelning - rollen som socialsekreterare
- Arbetsförhållanden
- Bekvämlighet att prata om sexualitet

Något du vill tillägga gällande faktorer som påverkar dina förutsättningar?

Tema: Verktyg

Kan du beskriva vilka verktyg som finns på din arbetsplats för att kunna arbeta med sexualitet och missbruksproblematik?

- Riktlinjer och rutiner
- Utrednings- och bedömningsinstrument
- Stöd
- Samarbete

Något du vill tillägga kring olika verktyg som finns på din arbetsplats?

Tema: Svårigheter

Vilka svårigheter upplever du påverkar dina förutsättningar att arbeta med sexualitet och missbruksproblematik?

- Dilemman
- Praktiska svårigheter
- Känslomässiga svårigheter

Något du vill tillägga kring svårigheter du upplever?

Avslutande frågor

- Tror du att det finns behov kopplat till sexualitet som socialsekreterare riskerar att missa till följd av bristande förutsättningar?
- Vad anser du behövs för att stärka socialsekreterares förutsättningar att arbeta med sexualitet som en aspekt i socialt arbete med missbruksproblematik?
- Finns det något du skulle vilja tillägga som vi inte frågat om?

Avrundning

Eventuella frågor från intervjupersonen.

Fråga om intervjupersonen vill ha uppsatsen skickad till sig.

Tacka för medverkan.